

jaargang 38/2010/4

DE ZANDLOPER

UITGAVE VAN DE VERENIGING OUD EDE

Verschijnt viermaal per jaar

COMBIMARKT

&

STUDIO EDE

VOORDEEL IN FOTO EN VIDEO

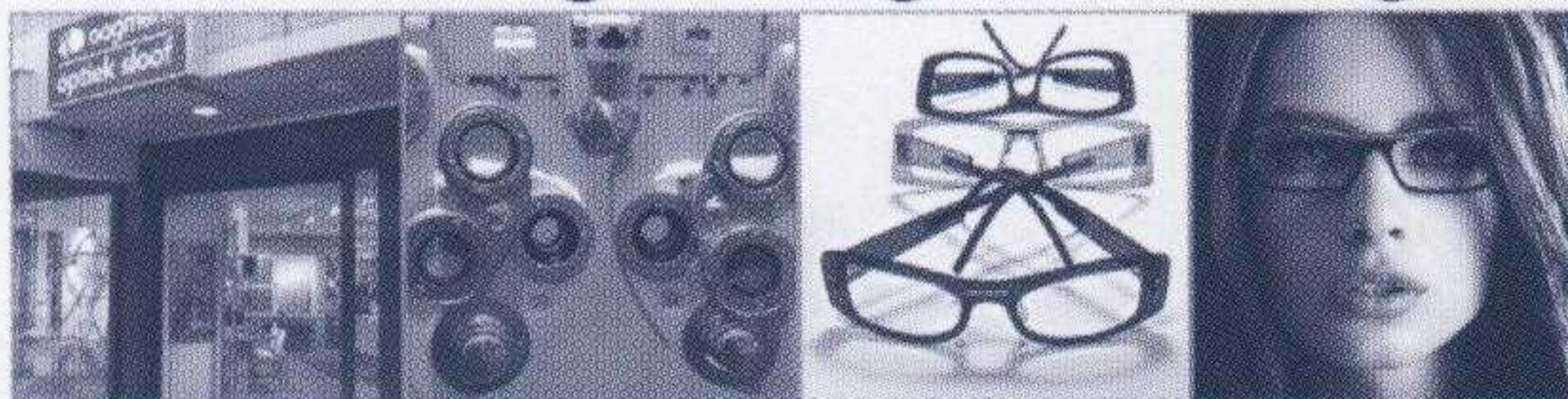
TEL. STUDIO EDE 0318 - 653363

Grotestraat 62, Ede tel. 0318-616414
Bellestein 21, Ede tel. 0318-614300
Stadspoort 10, Ede tel. 0318-652121
Hoofdstraat 24, V'daal tel. 0318-512689
Molenstraat 3, Rhenen tel. 0317-616866
PB 8170 6710 AD EDE

**FOTO
FILM
VIDEO
STUDIO**

oogmerk **optiek sloof**

Contactlenzen • Oogmetingen • Oogdrukcontrole

Winkelcentrum Bellestein 21 • Ede • Tel. 0318 - 640479

www.optieksloof.nl

ALLES VOOR DE DOE-HET-ZELVER

Autolakken

Draadmateriaal

Gereedschap

Verf

IJzerwaren

* Bezorgen gratis

Hout Board Triplex

Wandplaten Schroten

Wandweefsel

Dit alles natuurlijk bij

DOE-HET-ZELF MARKT

ELBERT JANSEN V/H DE NOOY

KOLKAKKERWEG 65 - 67 - EDE - TEL. (0318) 611 680

* Wij geven u een deskundig advies

DE ZANDLOPER

Uitgave van de Vereniging Oud Ede

38e jaargang,
nummer 4
november 2010

INHOUD

	pag.
Van het Bestuur	1
Museumnieuws	2
Het Rode Kruis te Ede	3
Riolering in Ede (2)	9
Een incident in 1907	16
Onderscheidingsteken van burgemeester in 1852	17
Schoolmeester Neelmeijer	18
Zegel, wapen en vlag van Ede	24
Colofon + sponsors	28

VAN HET BESTUUR

Voor u ligt weer een nieuwe Zandloper. Dit nummer begint met een prachtig artikel van de heren Moleenaar en Van Lohuizen over de geschiedenis van de afdeling Ede van het Rode Kruis. Deze werd op 10 februari 1912 opgericht. Verder treft u het tweede deel van het artikel van Kees van Lohuizen aan over de riolering in Ede met daarin interessante wetenswaardigheden over de ruimtelijke plannen in Ede van destijds.

Vervolgens vindt u een boeiend verhaal van Gerard van Bruggen over het leven van schoolmeester Neelmeijer die in de 19^e eeuw 47 jaar lang aan de Edese schooljeugd heeft lesgegeven.

Als laatste treft u een artikel aan van

Anton Zeven over de geschiedenis van het zegel, het wapen en de vlag van Ede. Deze geschiedenis gaat terug tot de 18^e eeuw en de Bataafse republiek. Dit alles wordt gelardeerd met archiefsprokkels van Hetty Blaauw en Dick Kranen. Kortom dit blad is alleszins weer het lezen waard.

In de vakantiemaanden is het wat stil geweest rondom de VOE. Het bestuur heeft in die periode energie opgedaan om met een frisse geest op 23 september weer te starten met een bestuursvergadering en plannen te maken voor de komende maanden. De vereniging liet al van zich horen op 16 september in de Reehorst toen Riet Beuker en Hans Bremer een lezing hielden over de ENKA.

De Open Monumentendag vond dit jaar plaats op 10 september en was zeer geslaagd. De VOE heeft daarin bijgedragen door een eenvoudig boekje te maken waarin een wandeling over de Stationsweg staat beschreven. Dit boekje komt binnenkort ook uit in dezelfde lay-out als het boekje met de wandeling door de Bospoort.

Op 24 september zijn de vrijwilligers van de VOE samen met de vrijwilligers van het Historisch Museum op stap geweest naar paleis Het Loo.

De afdeling Ede begint haar werk met één arts, zeven mannelijke leden van de transportcolonne en 15 vrouwelijke leden van de verpleegcolonne. Aan materieel is beschikbaar een éénwielige brancard en een ziekenraam. De

Volkscultuur Ede

De gemeente Ede heeft aan de VOE gevraagd mee te denken in het project betreffende de volkscultuur in Ede. Gestart is met onderzoek naar typisch Edese tradities en volksfeesten, zoals de Heideweek, Oud Lunterse Dag, het schaapscheerderfeest en de Airbornelandingen.

Gezocht wordt naar de oorsprong van deze typisch Edese volksfeesten.

E-mailadressen van de leden

Om redenen van efficiency heeft het bestuur besloten voortaan met de leden te communiceren via e-mail en de website van de VOE:

www.verenigingoudede.nl Daarom krijgt u binnenkort van het bestuur het verzoek om uw e-mailadres naar het secretariaat te sturen.

Vanzelfsprekend blijven de leden zonder internet de berichten per post ontvangen.

Hans van Bemmelen, voorzitter

MUSEUMNIEUWS

We mogen terugkijken op een geslaagde tentoonstelling over *100 jaar eerste vlucht Jan Hilgers*, al bleek de belangstelling voor de tentoonstelling laag, zeker gezien alle aandacht die we gekregen hebben in de landelijke en plaatselijke pers en tv.

Het educatief project *Flying Dutchman* bleek na een moeizame start een groot succes. Meer dan 300 leerlingen hebben deelgenomen aan het project, dat naast een rondleiding ook een workshop omvatte waarin leerlingen een vliegtuigje bouwden, en niet te vergeten het museumtheater, waarbij de leerlingen door een acteur werden meegenomen in het leven van Jan Hilgers en zijn eerste vlucht.

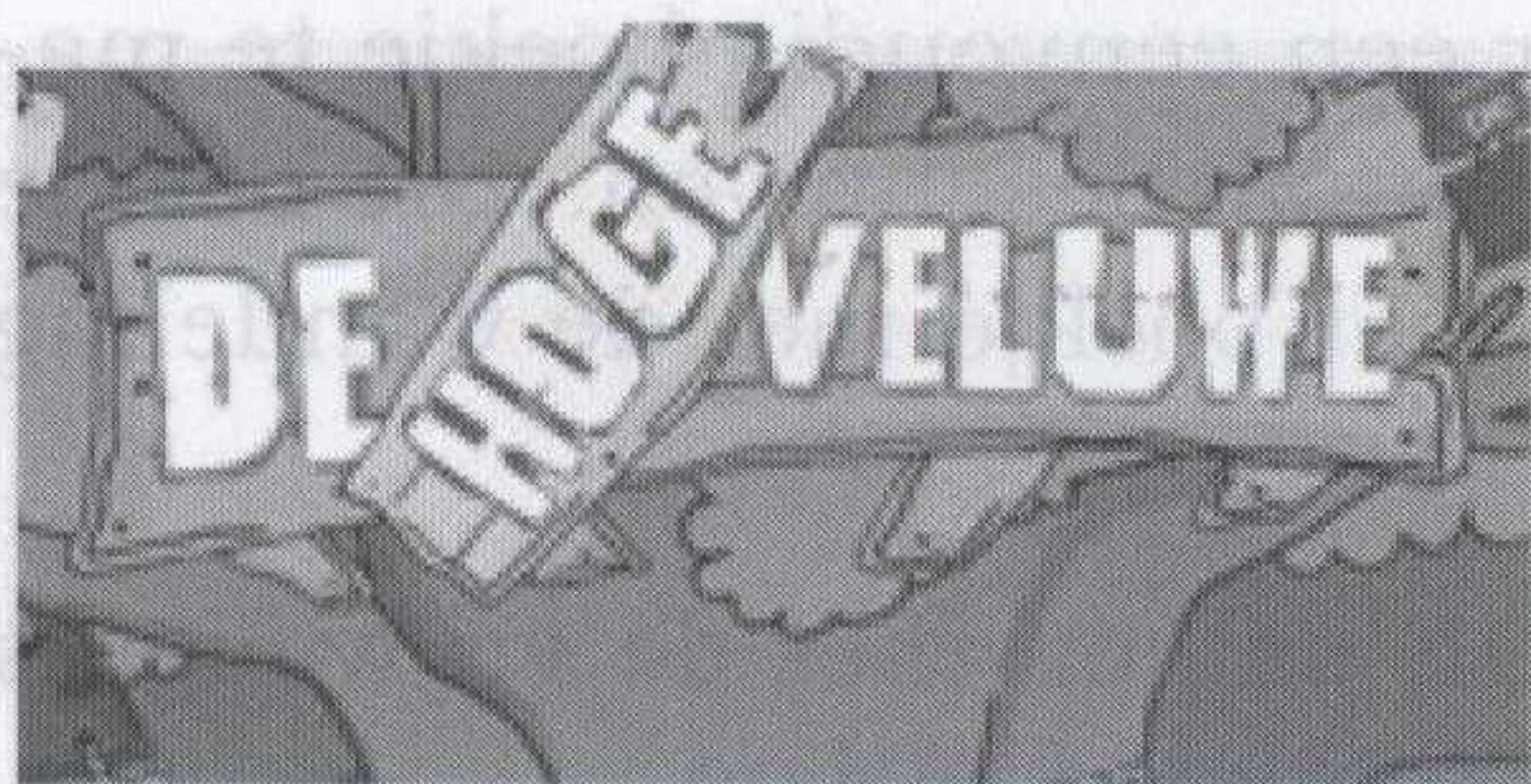
Er wordt hard gewerkt aan de tentoonstelling *Grensverleggend uitdagend: 100 jaar scouting in Ede*, die op 7 november opent en doorloopt tot 27 februari 2011.

Momenteel hebben we ook een kleine fototentoonstelling ingericht in de kleine expositiezaal getiteld *75 jaar Park de Hoge Veluwe*, *on(t)roerend goed*.

U kunt er foto's zien van vooral de stenen bouwwerken en gebouwen die in het Park zijn gebouwd en ook enkele plattegronden en een film over het Park de Hoge Veluwe.

Zeker het zien waard.

Ben Hilgers, directeur

GESCHIEDENIS VAN HET NEDERLANDS RODE KRUIS, AFDELING EDE

A.J. Molenaar en Kees van Lohuizen

In 2000 heeft de heer B.H. Th van der Heijden het archief van de afdeling Ede van het Rode Kruis geordend; later is het geschonken aan het Gemeentearchief. Dit laatste is reden om eens in de geschiedenis te duiken tot het jaar 2000, het jaar van de ordening.

Oprichting

In 1863 wordt het Internationale Rode Kruis opgericht en in 1867 volgt de oprichting van het Nederlandse Rode Kruis. Op initiatief van Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Hendrik, de voorzitter van het hoofdcomité van het Nederlandse Rode Kruis, wordt in de winter van 1912 een voorlopig comité voor Ede samengesteld. Tien vooraanstaande mensen uit Ede, Bennekom en Lunteren nemen zitting en zetten op 12 januari 1912 in de concertzaal van Kleuver de betekenis en het doel van de vereniging uiteen.

Voor ledenwerving worden kort daarop intekenlijsten neergelegd in Ede, Bennekom, Lunteren, Otterlo en Gelders Veenendaal waarbij de minimum contributie is vastgesteld op één gulden per jaar. Deze actie levert 284 leden op. Dit aantal loopt terug tot 165 in 1922, maar groeit daarna langzaam tot in 1935 het oorspronkelijke niveau weer is bereikt.

Tijdens de oprichtingsvergadering op 10 februari 1912 worden de statuten en het huishoudelijk reglement voor het comité Ede van het Nederlandse Rode Kruis vastgesteld.

In de notulen van deze vergadering staat:

'De voorzitter verklaart alsnu de afdeling in de gemeente Ede te zijn gesticht, deelt mede, dat de zoeven gearresteerde reglementen aan het hoofdcomité ter goedkeuring zullen worden opgezonden, dankt de vele ingezetenen der gemeente Ede voor de bereidwillige medewerking ten bate der oprichting van de genoemde afdeling, en maakt bekend, dat het voorlopig comité, gekomen aan het einde van zijne taak, ontslag neemt.'

Het bestuur van het comité/afdeling bestaat uit leden verdeeld over Ede, Bennekom en Lunteren. Vier dames en verder heren onder wie drie artsen, de chef militaire geneeskundige dienst te Ede en drie personen uit de middenstand.

De eerste statuten die in het archief zijn aangetroffen, dateren echter pas uit 1926. De afdeling Ede heeft volgens die statuten als doel: het verlenen van hulp aan zieken en gewonden zowel in tijd van vrede als in tijd van oorlog. In de statuten van 1999 worden als doelstellingen van de afdeling onder meer geformuleerd de voorbereiding en uitvoering van de door de algemene vergadering van het Rode Kruis vastgestelde taakvelden met inachtneming van de verdragen en protocollen van Genève en de Grondbeginselen van het Rode Kruis.

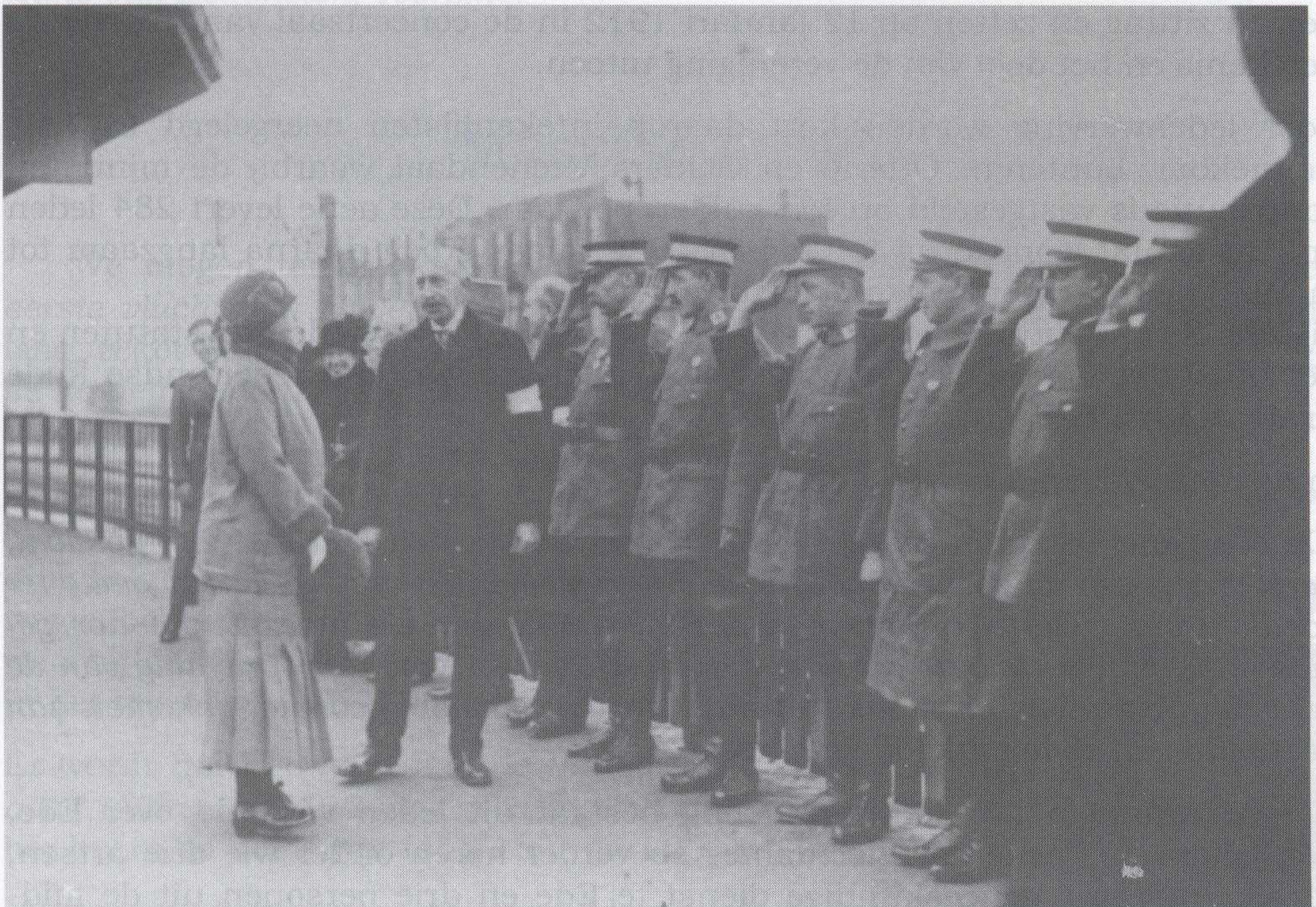
De eerste jaren en activiteiten

De afdeling Ede begint haar werk met één arts, zeven mannelijke leden van de transportcolonne en 15 vrouwelijke leden van de verpleegcolonne. Aan materieel is beschikbaar een éénwielige brancard en een ziekenraam 'De

Mooij' (een door de legerarts De Mooij ontworpen brancard waarmee de vastgebonden patiënt in alle standen kon worden getransporteerd). De huisarts J.M.A. Gevers Leuven heeft de leiding over de cursussen en in 1914 schrijft hij de *Handleiding voor de Transportcolonnes*.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog wordt er voor het eerst grootschalig een beroep op de afdeling gedaan. Al snel na de mobilisatie wordt te Ede een noodhospitaal ingericht in de concertzaal van de heer Kleuver. Ook te Barneveld, dat onder de afdeling Ede ressorteert, komt een noodhospitaal tot stand in een gedeelte van huis 'De Schaffelaar'. In Veenendaal, dat ook onder Ede valt, wordt een noodhospitaal ingericht ten behoeve van zieke Belgische vluchtelingen van onder meer het kamp op de Ginkelse Heide.

In 1917 wordt het vakantie- en herstellingsoord 'Villa Berkenhof' aan de Stationsweg te Ede door de J.A. Schönthaler Stichting aan de afdeling ter beschikking gesteld.

Ontvangst van Koningin Wilhelmina op het station Ede/Wageningen door een erewacht van leden van de transportcolonne en bestuursleden op 7 januari 1926

Voor ziekenvervoer zijn diverse auto's beschikbaar: van gravin W. von Pückler, wonende in huize 'Belmonte' te Wageningen, van baron Van Nagell, wonende in huis 'De Schaffelaar' te Barneveld en van baron Van Doorn van West Kapelle die in Wageningen woont.

In de jaarverslagen wordt altijd melding gemaakt van de oefeningen waaraan is deelgenomen. Ook wordt een opsomming gemaakt van het aanwezige materieel. In 1922 heeft de afdeling Ede 128 moltondekens, 5 wollen dekens, 15 kammen, 11 dozijn veiligheidsspelden, 20 tandenborstels en negen brancards.

In 1923 wordt een collecte georganiseerd voor de nood in Duitsland. Vijf wagons met levensmiddelen en landbouwproducten vinden hun weg naar verschillende plaatsen in Duitsland.

Watersnood 1926

In januari 1926 worden 40 vluchtelingen van de watersnoodramp uit het Land van Maas en Waal gelegerd in barakken op het terrein van de Infanteriekazerne. Dit aantal loopt geleidelijk op tot 220. Op 7 januari brengt Koningin Wilhelmina een bezoek aan het kamp en in juni vertrekt de laatste vluchteling.

Diverse activiteiten

Het regelmatig oefenen op zaterdagmiddag levert de transportcolonne van Ede in 1927 de eerste prijs op bij een wedstrijd. In 1931 wordt een belangrijke overeenkomst gesloten met de AKU reddingsbrigade, die in haar geheel toetreedt tot het Nederlandse Rode Kruis. Een poging tot oprichting van een Rode Kruis Ziekenhuis te Ede, waarbij men het voormalige Parkhotel op het oog had, loopt echter op niets uit.

Eind augustus 1932 wordt in samenwerking met de Infanterie een grote oefening gehouden. 'De Reehorst' fungeert als hoofdverbandplaats. Onder meer wordt geoefend met het vervoer van gewonden met een auto die is voorzien van het toestel Mollema. Ook komt ter sprake het vervoer van gewonden in treinwagons die beschikbaar worden gesteld door de Nederlandse Spoorwegen.

Van 1936 tot 1947 heeft de afdeling een villa aan de Stationsweg te Ede in gebruik als verenigingsgebouw.

Tweede Wereldoorlog en de eerste jaren daarna

De Tweede Wereldoorlog heeft hoge eisen gesteld aan de afdeling, die nog niet is ingesteld op hulpverlening bij rampen van grote omvang. Rampendepots bestaan dan nog niet; alles is gecentraliseerd bij het hoofdbestuur van het Nederlandse Rode Kruis. Het afdelingsbestuur is aangewezen op haar improvisatietalent. Gelukkig worden de bevoegdheden tot het verlenen van hulp voor de afdelingsbesturen uitgebreid. Vooral tijdens en na het zware bombardement van Ede op 17 september 1944 heeft de afdeling veel gedaan door de oprichting van noodziekenhuizen, de inrichting van diverse gevorderde openbare gebouwen en barakken voor de onderbrenging en verpleging van evacués en vluchtelingen. Direct of indirect krijgen meer dan 70.000 doortrekkers, krijgsgevangenen en tewerkgestelden zorg van de afdeling.

De transportcolonne verleent ook hulp als een trein met Duitse ambtenaren en militairen bij De Klomp door geallieerde vliegtuigen wordt aangevallen.

Kort na de Tweede Wereldoorlog gaat het de afdeling financieel niet voor de wind. De jaarlijkse gift van 500 gulden van de AKU is dan ook meer dan welkom. In 1946 is het aantal leden gestegen tot 1.600, daalt daarna tot 1.200 in 1952 waarna het spectaculair groeit naar 5.600 in 1970. Daarna trad weer een daling op tot 4.200 leden in 1999.

In het Julianaziekenhuis te Ede vestigt zich het medisch centrum voor de bloedtransfusiedienst en op het tentoonstellingsterrein van 'De Gouden Handen' is in 1949 een Rode Kruispost aanwezig. In samenwerking met de Gemeentelijke Dienst voor Sociale Zaken wordt ook hulp geboden aan gezinnen.

Rode Kruis-gebouw aan Verlengde Maanderweg

In 1947 wordt het pand aan de Stationsweg gevorderd voor huisvesting en wordt de wankelende naoorlogse positie van de afdeling Ede bedreigd. Het materieel wordt op de zolders van enkele bestuursleden opgeslagen. Het bureauwerk wordt in de woning van de secretaris voortgezet. Voor het houden van cursussen wordt een lokaal van de christelijke huishoudschool gehuurd.

In 1950 wordt een nieuw Rode Kruis-gebouw in gebruik genomen op de kruising Verlengde Maanderweg-Klaas Katerlaan. Het gemeentebestuur geeft het terrein 50 jaar in erfpacht tegen 44 gulden per jaar.

In het nieuwe gebouw kunnen er weer cursussen en oefenavonden worden georganiseerd.

Uit het jaarverslag over 1950 blijkt dat de taken van het Rode Kruis sinds 1945 behoorlijk zijn toegenomen. De ingezetenen van de groeiende gemeente vragen steeds meer om medewerking voor eerstehulpverlening tijdens evenementen van uiteenlopende aard. De efficiency in paraatheid en hulpverlening stijgt.

In 1952 wordt het 40-jarig bestaan gevierd in 'Buitenlust' en 'Buitenzorg'.

In 1953 is de colonne in actie om de slachtoffers van de watersnoodramp op 1 februari te helpen. Vooral kleding, maar ook ander materiaal en materieel word ingezameld. De Apollohal dient als opslagruimte. Door de impact van de nationale ramp stijgt het aantal colonneleden tot 102.

*J. Henry
Dunant III*

Welfare-afdeling

In 1959 wordt de Welfare-afdeling opgericht. Vrijwilligers bezoeken regelmatig thuisliggende zieken, gehandicapten, ouderen en eenzamen. De bezoeken zijn vrijwillig, maar niet vrijblijvend. Er moet continuïteit zijn. Deze sociale hulpverlening beschikt inmiddels over negen vrijwillige helpsters. Alle dames bezoeken één of meer patiënten in de thuissituatie of in het Juliana-ziekenhuis. In de loop der jaren bewijst deze afdeling haar waarde. Ook het helpen bij evenementen gaat door. Daarbij ook voor vakantie-reizen voor zieken op de boot Henri Dunant.

Aan groot materieel bezit de colonne: een combi-bestelwagen, een landrover met aanhangwagen, een ME 17 en een ambulance, in bruikleen van de GGD.

In 1983 krijgt de afdeling een ambulance aangeboden van de gemeente en in het volgende jaar wordt een nieuwe bus aangeschaft voor hulpverlening en oefening.

Rode Kruis-oefening in 1978

Jeugd Rode Kruis

In september 1986 gaat het Jeugd Rode Kruis van start onder het motto 'Kijk eens om je heen en help een handje'. Naast de colonne en de welfare-afdeling is dit de derde hulpverleningstak van de afdeling. Het Jeugd Rode Kruis kent vier werkgebieden:

- sociale activiteiten
- internationaal begrip
- jeugd EHBO en preventie
- informatie geven over het Rode Kruis.

Rode Kruis-gebouw aan Klinkenbergerweg en verder

Eind jaren 1980 is het gebouw aan de Verlengde Maanderweg te klein geworden en men besluit tot nieuwbouw over te gaan, waaraan de gemeente in 1988 medewerking verleend. Het nieuwe Rode Kruis-gebouw, nabij de brandweerkazerne aan de Klinkenbergerweg, wordt in december 1989 in gebruik genomen en 10 maanden later officieel geopend.

De inrichting van het gebouw wordt mede gefinancierd door de actie 'Eigen huis voor het Rode Kruis'. Het gebouw bestaat uit twee verdiepingen. Op de begane grond de welfarewinkel, twee leslokalen en vergaderruimten en boven de praktijkruimten.

Met hulp van de gemeente krijgt de afdeling een betere ambulance die afkomstig is van de GGD.

Voor de viering van het 80-jarig bestaan organiseert de afdeling in 1992 veel activiteiten. Zo wordt er een grote oefening georganiseerd bij het kantoor van Victoria Vesta in samenwerking met Ministerie van Defensie, EHBO, Lotus en de Brandweer. Zij zijn ook behulpzaam bij de Vierdaagse van Nijmegen. Met de opbrengsten van diverse activiteiten wordt een Mercedes-rolstoelbus ge-

kocht ter vervanging van de al 20 jaar oude bus. Tijdens de heideweekoptocht van 1994 wordt hij officieel in gebruik genomen.

In 1993 wordt het centrale meldpunt vrijwillige hulp 'De Telefooncirkel' geopend. Er zijn dan 14 vrijwilligers bereid telefoondiensten te draaien.

In 1996 bezit de colonne één ambulance, twee PRAM-wagens, vier aanhangwagens en heeft hij de beschikking over vijf mobilfoons en vier portofoons. De letters PRAM staan voor Personen Rolstoel Ambulance en Materialen.

In 1997 verzorgt de colonne 124 hulpverleningen bij o.a. Fleurig, Guirlande, Edes Best en Race en de wandelvierdaagsen van Ede en Bennekom.

In 1998 ondergaat de Welfare-afdeling/De Telefooncirkel een naamsverandering: de nieuwe naam is *Vrijwillige Thuishulp*.

Tot slot

Het Rode Kruis heeft niet alleen internationaal grote betekenis, maar ook lokaal geeft het een belangrijke bijdrage aan onze samenleving dankzij de inzet van zijn vrijwilligers.

RIOLERING VOOR EDE, EEN LANGE WEG TE GAAN (DEEL 2)

Kees van Lohuizen

Het plan van 1948

De directeur van gemeentewerken heeft in 1948 een nieuw rioleringsplan opgesteld, waarbij rekening is gehouden met de nieuwe inzichten in de groei van Ede en de daarbij behorende uitbreidingsplannen. In het plan is de aanleg opgenomen van een 100 ha groot industrieterrein in de bossen van de Sijsselt en dus niet op de agrarische grond aan de westzijde van Ede. De westzijde van het nieuwe uitbreidingsplan valt samen met de oostgrens van het waterschap 'Wageningen en Ede'. Het gehele dorp blijft dus buiten het toen bestaande waterschap. Het waterschap beschouwt de afvoer van Ede dan ook als een lozing van 'vreemd' water, waar het schap mee wordt belast. Later, in 1964, zal het waterschap voor de doorvoer dan ook een vergoeding vragen.

Interessant zijn ook enkele uitgangspunten. Het uitbreidingsplan houdt rekening met 70.000 inwoners in 2010 waarvoor er, bij een gemiddelde woningbezetting van 4 personen, 17.500 woningen nodig zullen zijn. Voor rioolbelasting rekent men op f 6,- per woning en alle woningen moeten op de riolering worden aangesloten.

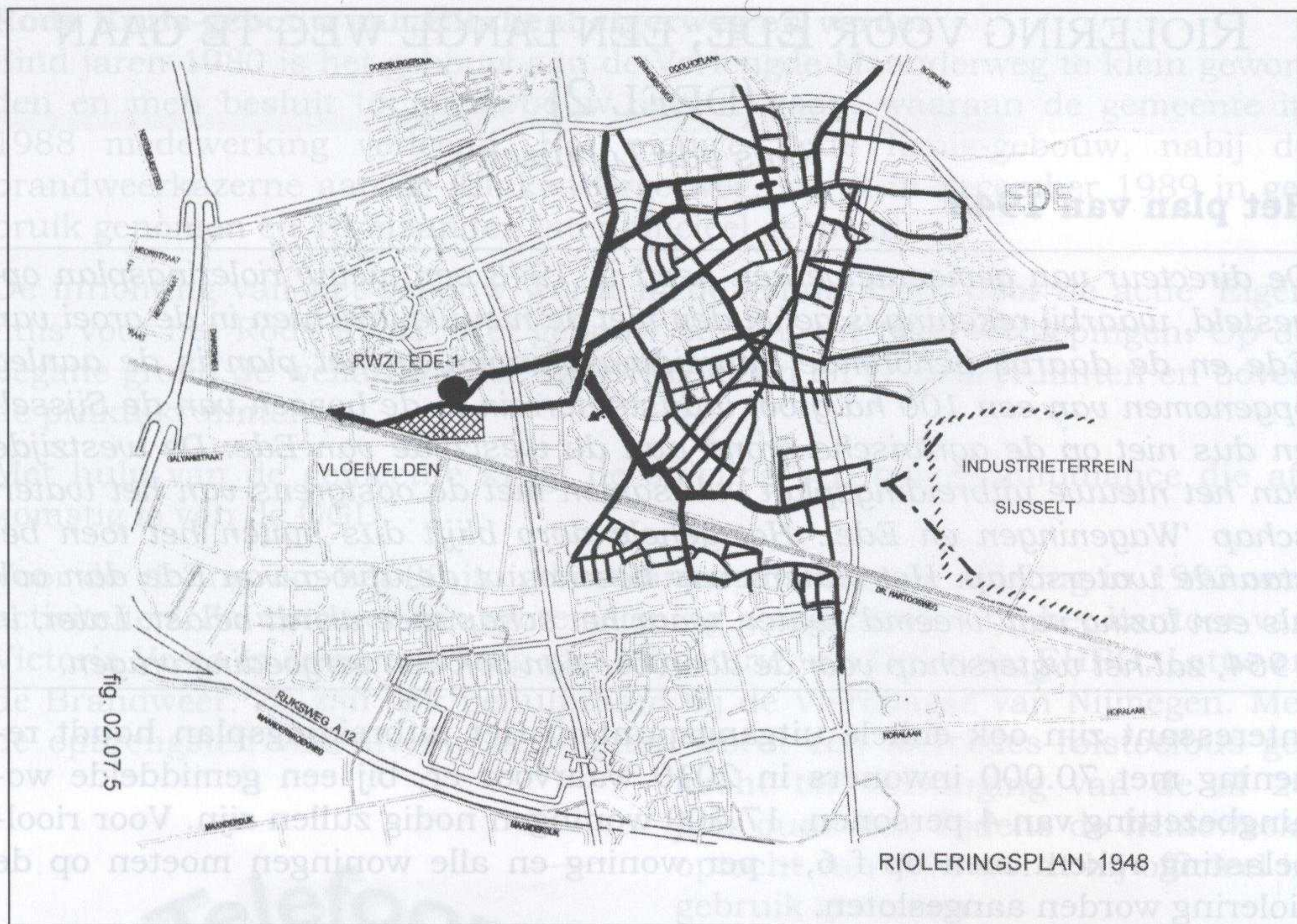
Op dit moment wonen er in het dorp Ede 72.000 mensen en blijkt de raming van 60 jaar geleden buitengewoon goed. Ten gevolge van de onvoorziene groei van de welvaart ligt dat anders met het aantal woningen. Het zijn er nu ongeveer 30.000, omdat de gemiddelde woningbezetting nu slechts 2,4 personen bedraagt. Daarnaast is het verharde oppervlak voor wegen, uitbouwen en terrassen enorm toegenomen en zijn de eisen voor het milieu veel strenger. Het rioolnet is veel complexer dan verwacht. De rioolbelasting zal de komende jaren daardoor stijgen tot, naar verwachting, enkele honderden euro's per woning.

In het plan van 1948 zal het bestaande transportriool, Ø 1000 mm, door de Veenderweg en de Peppelensteeg naar de vloeivelden dienst blijven doen voor het centrale deel van het dorp. Aan de Peppelensteeg zal, op de plaats van het vroegere bergingsbassin, een zuiveringsinstallatie worden gebouwd waarmee de bezinkbare stoffen uit het rioolwater worden verwijderd. Het rendement van deze zuiveringsmethode is slechts 30%. De capaciteit is voor vijf maal de normale afvoer bij droog weer, zodat bij grotere aanvoer tijdens regen veel water ongezuiverd wordt geloosd.

Op 25 oktober 1948 brengen B&W het voorstel in de raad voor het nieuwe rioleringsplan voor Ede. Het rapport van de directeur van gemeentewerken ligt ter inzage en B&W stellen o.m.:

'Uit dit rapport zal U blijken dat de riolen tot in de verre toekomst voorzien en dat wat de naaste toekomst betreft nodig worden geacht.'

heden van de gemeentewerken en de provincie. Dit rapport is het resultaat van een onderzoek naar de riolering van Ede, uitgevoerd door de provinciale waterstaten van Gelderland en Utrecht, de rijkslandbouwconsulent en de voornaamste vervuilers, te weten AKU (ENKA) en de gemeenten

Op deze tekening zijn de hoofdriolen aangegeven op een ondergrond van het huidige Ede.

10

Samengevat geeft het college de volgende toelichting: Nu de plannen voor uitbreiding van de vloeivelden door het rijk zijn afgekeurd, zal een biologische zuivering moeten worden gebouwd, waarvoor t.z.t. een plan zal worden aangeboden. Er is spoed vereist voor de uitvoering van de transportriolen in verband met de nieuwbouw in Ede-West. Het Rijks Instituut voor Zuivering van Afvalwater (RIZA) gaat om die reden akkoord vooralsnog te wachten met de bouw van de biologische zuivering. Er kan geen subsidie worden verkregen van de Dienst Uitvoering Werken (DUW), omdat het hoofdzakelijk om geschoolde arbeid gaat. Dit deel van het werk levert ook geen opbrengsten op uit de rioolbelasting, omdat het transportriolen en zuivering betreft. De afschrijvingstijd bedraagt 40 jaar. Binnenkort zal een voorstel tot verplichte aansluiting op de riolering aan de raad worden voorgelegd.

De raad beseft dat het in feite gaat om de intentie voor een miljoenenplan, al wordt op dat moment een veel kleiner bedrag gevraagd. Wel wil men weten of er niet is beknibbeld, zoals destijds bij het plan van 1931, waardoor er toch weer snel problemen zullen kunnen optreden. De overlast bij het Maandereind is immers erg groot, waarbij bovendien het water in de huizen wordt gestuwd door het autoverkeer. Men verzoekt B&W om de politie op te dragen het autoverkeer in zulke situaties stil te leggen. Er wordt verder geattendeerd op het traject van de Schaapsweg tussen de Kraatsweg en de Slunterweg:

‘s zomers is het daar een woestijn en ‘s winters een modderpoel.’

Ook in de zomer van 1948 vallen er weer twee zware buien van 25 mm en deze bewijzen opnieuw dat de hoeveelheid regenwater maatgevend is voor de afvoer. Niemand zal garantie kunnen geven, dat het Maandereind niet meer zal onderlopen. De foto uit 1967 bewijst dit.

Het Maandereind onder water (foto Hist. Museum Ede)

Wethouder Hemessen stelt verder dat men slechts f300.000,- beschikbaar hoeft te stellen. De helft van de totale kosten van het gehele plan betreft het geplande industrieterrein in de Sijsselt en daar hoeft men zich vooralsnog geen zorgen over te maken.

11

In de Edesche Courant van 30 oktober 1948 staat vermeld: '[...] dat ook naar onze mening de raad door de aanvaarding van dit voorstel met algemene stemmen van een vooruitziende blik blijkt heeft gegeven.'

Uitvoering plan 1948

Korte tijd later stellen B&W aan de raad voor om de aanleg van de riolering niet aan te besteden, maar uit te voeren in eigen beheer. Dit voorstel wordt met 15 tegen 6 stemmen aanvaard.

Men gaat voortvarend te werk. Als men in 1965 het krediet aanvraagt voor de aanleg van bergingsvijvers (overlast omgeving Nieuwe Maanderbuurtweg) en Rijksweg (overlast Ede-Noordoost) voor tijdelijke opvang van rioolwater tijdens regen, dan blijkt dat de problemen in het groeiende Ede zich weer opnieuw gaan manifesteren. Het wordt langzamerhand tijd voor een nieuw plan.

Het plan van 1970, de lozingsvergunning uit 1964

Op last van de provincie Gelderland schrijft het waterschap in 1957 de vergunninghouders Ede en AKU aan en gelast hen maatregelen te nemen of anders de lozingen per 1 april 1958 te staken. Vanwege bijzondere omstandigheden verzoeken beiden echter om uitstel. Dit leidt tot het instellen van een commissie waarin, naast het waterschapsbestuur, vertegenwoordigd zijn de provinciale waterstaten van Gelderland en Utrecht, de rijkslandbouwconsulent en de voornaamste vervuilers, te weten AKU (ENKA) en de gemeenten

Veenendaal en Ede. Als technisch adviseur treedt op het adviesbureau TAUW (Technisch Adviesbureau voor de Unie van Waterschappen). De commissie adviseert lozingsvergunningen af te geven aan de gemeente Ede en de AKU, volgens een door de commissie opgesteld model. Hoewel de verleende vergunning is gedateerd 10 februari 1964 en de daaraan verbonden bepalingen ingaan op 1 juli 1964, wordt zij pas op 2 maart 1966 in de raad van Ede behandeld.

In de vergunning van het waterschap 'Wageningen en Ede' is voor Ede onder meer opgenomen dat:

- > De afvoer bij droog weer mag maximaal 488 m³/h zijn. Regen mag worden afgevoerd van een verhard oppervlak van maximaal 210 ha.
- > Het afvalwater mag tot 1 januari 1966 in de bestaande zuiveringsinstallatie worden behandeld, maar moet daarna biologisch worden gezuiverd. Het plan voor de bouw van die installatie moet binnen negen maanden ter goedkeuring worden voorgelegd.
- > *'Houdster van deze ontheffing is gehouden tot vergoeding van de kosten voor het afvoeren van de totale maximale hoeveelheden afvalwater en regenwater welke per tijdseenheid via de riolering door de installatie en de nooduitlaten op watergangen van het waterschap worden afgevoerd, Uitgaande van een maatgevende afvoer van 1 l/s./ha ongebouwd (dit is de berekeningsafvoer per ha landbouwgrond) zal de gemeente worden aangeslagen voor 2300 ha met dien verstande, dat na het gereed komen van de uitbreiding van de riolering en zuiveringsinstallatie het aantal ha opnieuw zal worden vastgesteld volgens de dan optredende situatie ten aanzien van de waterafvoer.'*

Uiteindelijk zal de vergunning pas in 1972 effectief worden gebruikt.

Wat er moet gebeuren

Het blijkt dat Ede weer sneller groeit dan verwacht en bovendien dat de gemiddelde woningbezetting verder afneemt. Daarnaast nemen de industriële activiteiten sterk toe en wordt het nieuwe industrieterrein Frankeneng aangelegd in plaats van het oorspronkelijk geplande gebied in de Sijsselt. De woonwijk Veldhuizen is al geprojecteerd in westelijke richting tot aan de geplande provinciale weg (nu A30) en in Ede-Zuid zal eventueel een volgende wijk, de Maandereng, kunnen komen. De zuiveringsinstallatie zal moeten worden vergroot en zal een plaats moeten krijgen buiten de bebouwde kom. Een nieuwe locatie wordt gevonden aan de Dwarsweg westelijk van de destijds geplande provinciale weg (nu A30), die aanvankelijk direct tegen Veldhuizen zou komen te liggen, met een afrit naar de Verlengde Veenderweg, nu de Koekeltsebosweg.

In nieuwe westelijk gelegen gebieden, Veldhuizen en Frankeneng, verwacht men bouwtechnische problemen, omdat de grondwaterstand daar tot vlak onder het maaiveld reikt. Daarom wordt de grondwaterstand verlaagd door drainage en wordt het drainagewater geloosd op de aan te leggen vijvers en singels. Het waterpeil van deze singels loopt trapsgewijze af naar het lager gelegen westen van ongeveer 12.00+ naar 9.00+NAP.

Het totale oppervlak van het rioleringsgebied wordt zo groot, dat onmogelijk

al het regenwater direct via het gemengde stelsel naar de zuivering zal kunnen worden afgevoerd. De riolen zouden dan zo groot moeten worden, dat deze tijdens droog weer vol bezinksel komen, met alle problemen van dien. Daar de gemeente de totale zorg heeft voor riolering en zuivering, kan het een goed integraal plan ontwikkelen. De overstortingen van rioolwater kunnen worden opgevangen in spaarbekkens, of bergbezinkbassins, waarin het water bij hevige regen tijdelijk kan worden opgeslagen. Er zijn vier spaarbekkens gebouwd bij de Veldhuizerbrink, de Veenderweg (nabij het Pallas Athene College), de Jagermeester en de Keesomstraat. Uitgangspunt is een verwacht gebruik van de bassins van 10 x per jaar, terwijl deze slechts 2 x per jaar geheel gevuld zullen raken en er water zal overstorten op de bijliggende vijvers die afvoeren op de singels. Dat water is niet schoon, maar wel ontdaan van het ergste vuil. Een vijfde bassin, voor het water uit Veldhuizen, wordt aangelegd bij de zuiveringsinstallatie. De totale inhoud van deze vijf open bassins bedraagt 16.500 m³. De hoeveelheid water die na een regenbui in de bassins achterblijft, wordt met het bezonken slib teruggevoerd naar de riolering en wordt alsnog afgevoerd naar de zuiveringsinstallatie. Deze bassins geven vijvers en singels een bescherming die pas 20 jaar later in Nederland algemeen ingang zou vinden. Zij reduceren de kans op vervuiling sterk, maar kunnen dit niet altijd voorkomen zoals zal blijken in 2010.

De brede hoofdwegen in de nieuwe wijken en het industrieterrein krijgen een gescheiden stelsel met directe afvoer van regenwater naar de singels. Vooral de vijvers, en enigermate ook de singels, kunnen grote hoeveelheden water opvangen en deze gespreid in de tijd afvoeren naar het punt nabij de zuiveringsinstallatie, waar het waterschap de afvoertaak overneemt.

De zuiveringsinstallatie Ede-1 aan de Peppelensteeg zal vooralsnog in bedrijf blijven om ongeveer de helft van het rioolwater te ontdoen van bezinksel. De biologische zuivering van al het rioolwater vindt plaats in de installatie Ede-II aan de Dwarsweg. De afvoer naar de vloeivelden wordt gestopt zodra de nieuwe zuiveringsinstallatie gereed is.

Het plan is een wezenlijke verbetering en gericht op de toekomst, maar het Maandereind blijft het Maandereind en zal toch nog regelmatig onder water komen te staan.

Uitvoering plan 1970

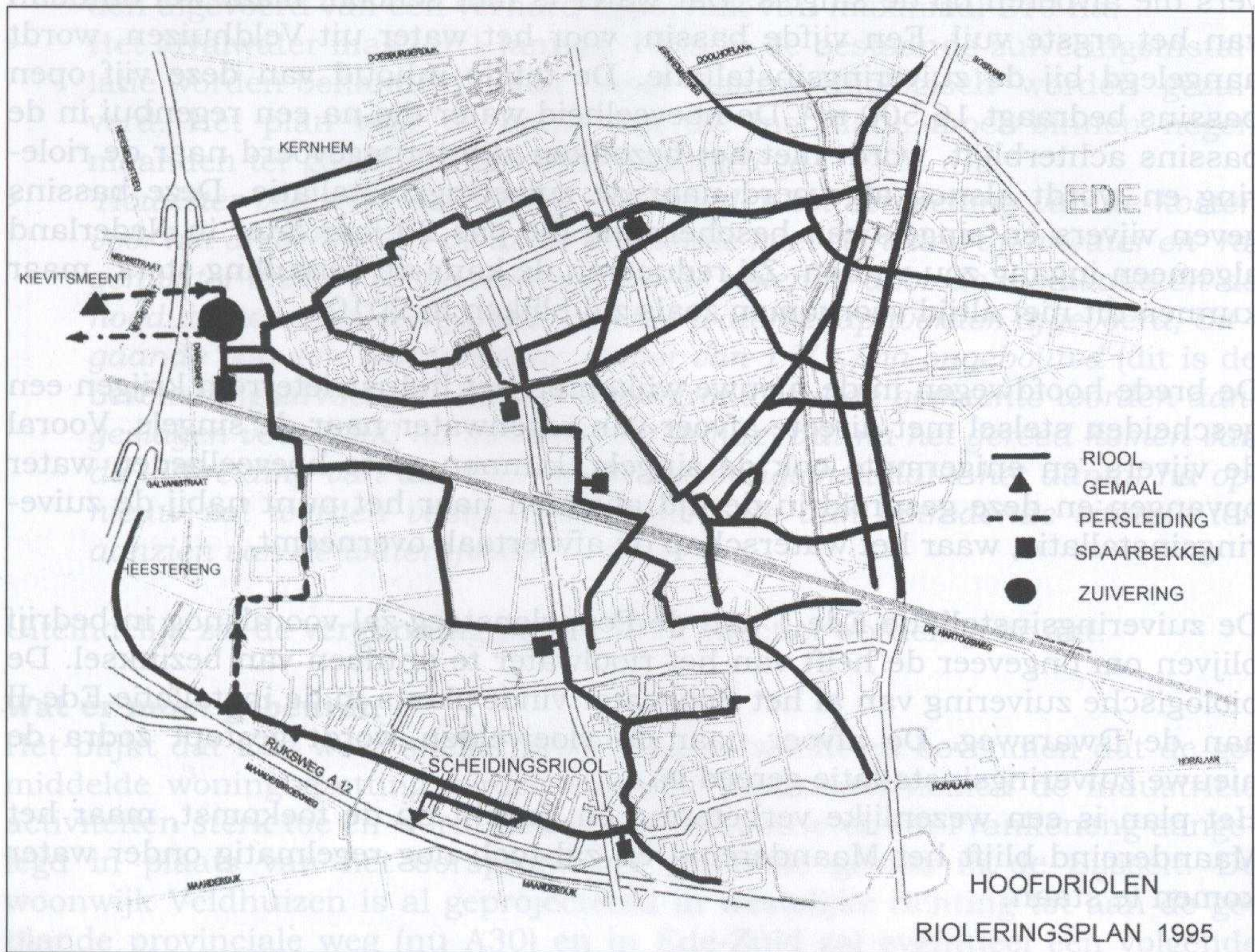
In het kader van dit plan moeten de riolen voor de doorvoer van het water van de hoger gelegen gebieden door de nieuw geplande wijken naar de nieuwe installatie worden aangelegd. Daarnaast moeten maatregelen worden genomen voor het overstorten op de spaarbekkens, de terugvoer van het in deze bassins achterblijvende water en slib, de overstortingen op de vijvers en de afvoer daarvan via de singels. Dit alles vraagt grote inspanningen en veel geld. Het adviesbureau Witteveen en Bos begeleidt de bouw van de zuiveringsinstallatie en de spaarbekkens, terwijl de gemeente de riolering verzorgt. De afvoer van al het water uit Ede naar het Valleikanaal wordt geregeld door het waterschap 'Wageningen en Ede', dat na enkele fusies is opgegaan in het huidige waterschap 'Vallei en Eem'.

In de uitvoeringsfase moeten uiteraard allerlei tijdelijke maatregelen worden genomen. Voor de tijdelijke afvoer van het water van de eerste singels op het industrieterrein Frankeneng is nog gebruik gemaakt van de eeuwenoude

Tochtsloot, die vroeger het water van de buurt Manen afvoerde via de Kromme Eem naar de Rijn.

Dankzij slimme motivering worden flinke subsidies verkregen voor allerlei werken die maar iets zuiveringstechnisch in zich hebben.

In 1972 komt de zuiveringsinstallatie Ede-II in bedrijf, is de aansluitende infrastructuur van de riolering gereed en kunnen de uitbreidingsplannen verder worden ingevuld. De belangrijke verbeteringen in de bestaande kern volgen. Het zijn bijvoorbeeld in 1975 de transportriolen in de Molenstraat, de Prins Bernhardlaan en de Proosdijerveldweg, waardoor de problemen in het dorp sterk verminderen.

Het plan van 1995

Het gebied tussen de spoorlijn Utrecht-Arnhem en de A12, met de wijken Maandereng, Rietkampen en Heestereng, loopt af in zuidwestelijke richting. Het meest westelijk deel ligt lager dan de zuivering aan de Dwarsweg. Het rioolwater van dit gebied moet dan ook door een gemaal aan de Copernicuslaan worden opgepompt naar een hoger gelegen aanvoerriool. Dit geldt ook voor de westelijk gelegen Kievitsmeent, maar niet voor de noordoostelijk en hoger gelegen wijk Kernhem.

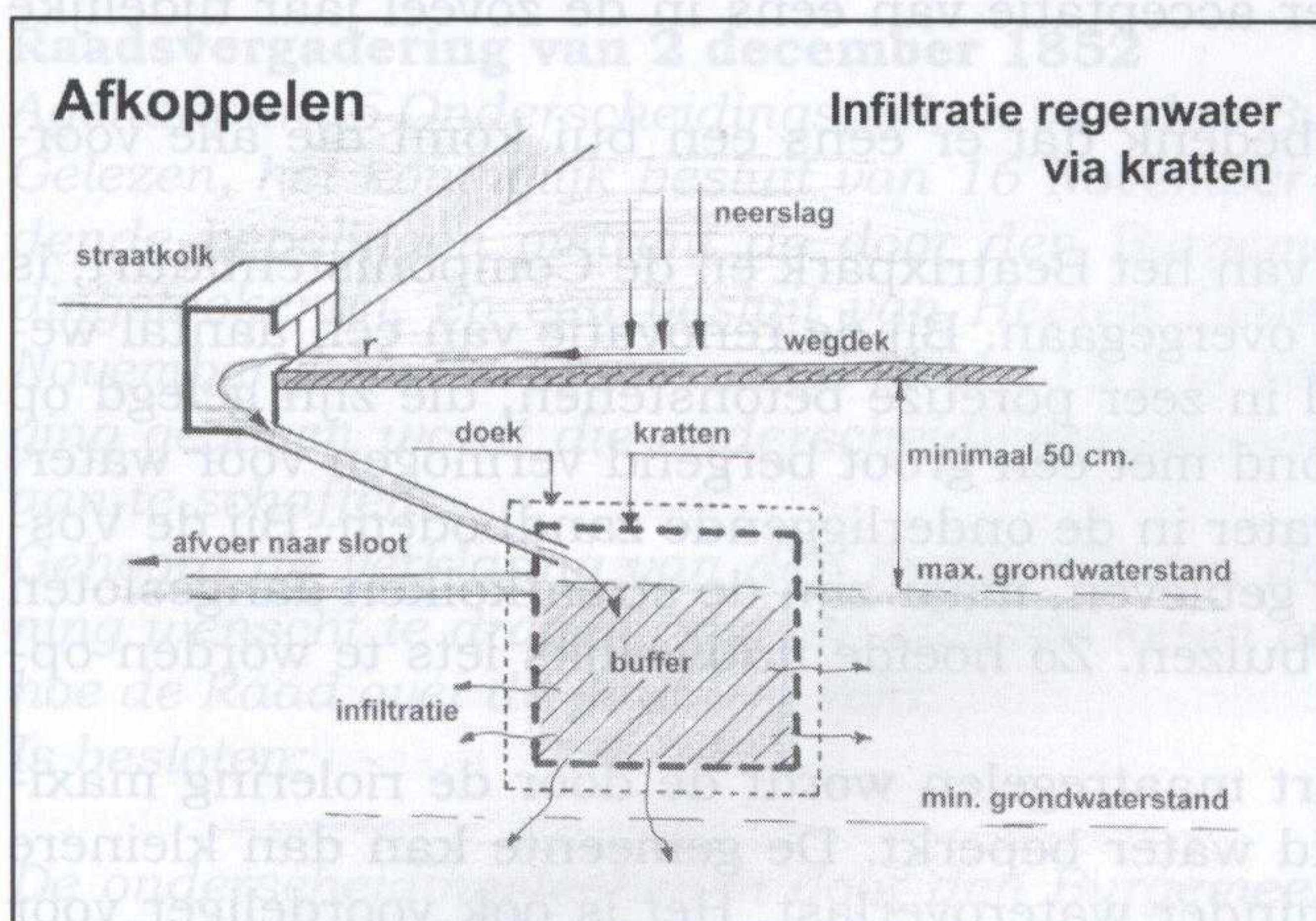
In het gemengde stelsel van de Maandereng zijn nabij de Stadspoort bergingsriolen aangebracht, die dienen als opvang bij veel regen. Voor deze wijk wordt een beheersing van het grondwaterpeil bewerkstelligd door een 'groene' vijver langs de Jan Steenlaan en de Frans Halsstraat.

Het regenwater van de woonwijk Rietkampen wordt geloosd op de singels langs de A12. Deze voeren het water af in westelijke richting naar het laatste

deel van de oude Tochtsloot. Ondanks het gescheiden stelsel in de Rietkampen zelf, krijgt dit hoofdriool toch nog gemengd water vanuit de Maandereng. Om bij hevige regenval de afvoer naar de zuivering te beperken, is het riool plaatselijk uitgevoerd als een 'scheidingsriool'. Het minder vervuilde bovenwater wordt geloosd op een vijver. Het zwaardere, vervuilde water, gaat met de onderstroom door naar het ondergrondsemaal aan de Copernicuslaan.

De Kievitsmeent heeft een gescheiden stelsel met afvoer van het regenwater op de waterpartijen. De voor deze wateren aangelegde duikers zijn uitgevoerd als 'eco-duikers' en zijn geschikt voor de passage van langs de waterkant levende dieren. Het afvalwater wordt door een rioolgemaal onder de A30 door naar de zuiveringsinstallatie verpompt.

Voor Kernhem wordt het afvalwater uit het gescheiden stelsel tijdelijk via een rioolgemaal naar een riool in Veldhuizen gepompt. Als Kernhem is volgebouwd zal dit water echter onder vrij verval, via een eigen riool, de zuiveringsinstallatie kunnen

bereiken.

Het regenwater wordt zoveel mogelijk in de wijk in de bodem geïnfiltreerd om de grondwaterstand zo goed mogelijk op peil te houden. Het regenwater wordt afgevoerd naar in de grond aangebrachte kratten, die met filterdoek zijn omkleed.

Bij lage grondwaterstanden kan het water vanuit die kratten in de bodem infiltreren. Bij hoge grondwaterstanden wordt het water afgevoerd naar open watergangen en in de toekomst naar een aan te leggen vijver in het meest westelijke deel van de wijk. De uiteindelijke afvoer van het niet geïnfiltreerde water gaat eerst in westelijke richting via een eco-duiker onder de A30 door, vervolgens naar het zuiden en via de waterpartijen van de Kievitsmeent naar de noordelijke spoorloot, waar het zich voegt bij al het water dat noordelijk van de spoorbaan vanuit Ede moet worden afgevoerd.

Nieuwe inzichten

De in 30 jaar veranderde inzichten zijn het duidelijkst waarneembaar door vergelijking van de waterhuishouding van de wijk Kernhem met die van de er naast liggende wijk Veldhuizen. De singels in Veldhuizen zorgen voor een kunstmatig sterk verlaagde grondwaterstand, waardoor traditionele huizen gebouwd konden worden met kruipruimten. In de wijk Kernhem wordt getracht de grondwaterstand zo hoog mogelijk te houden, met als gevolg het bouwen van huizen zonder kruipruimten en een zekere mate van wateroverlast.

In bestaande bebouwing, en zeker in hellend gebied, wordt gezocht naar mogelijkheden van afkoppeling en/of tijdelijke berging van regenwater. Bij elke renovatie zullen daarvoor de mogelijkheden worden benut. Gestreefd wordt

naar de afkoppeling van plusminus 20 ha verhard oppervlak gelegen boven 22+ NAP; globaal gesproken dus in het gebied oostelijk van de Detmarlaan. Het water dat bij intensieve buien versneld over de wegen naar beneden stroomt, moet deels worden afgeleid door de Klinkenbergerweg en verder worden opgevangen in een soort kom bij de Detmarlaan en het Maanderplein, vanwaar het via de straatkolken in ondergrondse bergingskelders bij de parkeergarage (500 m³) en achter de flats aan het van Dijkeplein (2000 m³) wordt geleid. Op deze wijze moeten de winkels in de Grotestraat beter worden beschermd tegen wateroverlast. Elk plan blijft echter een afweging tussen de dagelijkse 'overlast', technisch gezien wenselijke maatregelen en de esthetisch mooiere keus, tegenover acceptatie van eens in de zoveel jaar tijdelijke problemen.

Wat de gemeente ook doet, bedenk dat er eens een bui komt die alle voorgaande overtreft.

In de bestaande woonwijken van het Beatrixpark en de Componistenbuurt, is tot infiltratie van regenwater overgegaan. Bij de renovatie van een aantal wegen is het wegdek uitgevoerd in zeer poreuze betonstenen, die zijn gelegd op een zeer poriënrijke ondergrond met een groot bergend vermogen voor water. Van daar uit infiltreert het water in de onderliggende zandbodem. Bij de Vosnakker is het asfaltwegdek gebleven, maar zijn de straatkolken aangesloten op grote, verticale infiltratie buizen. Zo hoefde nauwelijks iets te worden opgebroken.

Door het nemen van dit soort maatregelen wordt de door de riolering maximaal af te voeren hoeveelheid water beperkt. De gemeente kan dan kleinere buizen aanleggen en krijgt minder wateroverlast. Het is ook voordeliger voor het waterschap, want door beperking van de piekafvoeren kan worden bespaard op de grootte van de bezinkingstanks en daarmee op de kosten van zuivering. Het waterschap geeft daarom aan de gemeenten een stimulerings-subsidie voor het afkoppelen van bestaand verhard oppervlak.

Bron:

Lohuizen, Kees van, *'Afvalwater, riolering, zuivering en afwatering van het dorp Ede in de 20^e eeuw'* (z.p. 2005). Uitg. Gem. Ede en Ver. Oud Ede.

Een incident

(Gelezen in het Alg.Handelsblad van 2-9-1907 door Dick Kranen)

Onze correspondent schrijft:

Bij het uitrukken van de troepen naar het terrein van de parade te Ede, had Zaterdag een incident plaats dat reeds aanleiding tot velerlei besprekingen heeft gegeven. Juist toen de voorste manschappen de rails waren overgestoken, doorsneed de stoomtram naar Wageningen de gelederen. Zonder een desbetreffend commando te kunnen afwachten, moesten verschillende militairen een goed heenkomen zoeken waardoor natuurlijk nogal verwarring ontstond. Persoonlijke ongelukken hadden echter niet plaats. Op verzoek van den commandeerenden majoor Stoof maakte de aanwezige veldwachter proces-verbaal van het voorgevallene op. Aan wien dit verbaal betekend zal worden, den machinist of den conducteur van de tram, of wel met den chef van het station Ede, konden wij nog niet te weten komen.

ARCHIEFSPROKKEL - Onderscheidingsteken

Gevonden door Hetty Blaauw-de Wit

Voor mijn onderzoek naar putten en pompen doorzoek ik de Notulen van de Gemeenteraad van Ede in het Gemeentearchief. Naast de informatie die ik nodig heb vind ik ook andere interessante onderwerpen. Ik heb de tekst letterlijk overgenomen: de zinnen zijn, in onze ogen, soms wat krom en ook de spelling is van de toenmalige secretaris.

Raadsvergadering van 2 december 1852

Agendapunt 6 Onderscheidingsteeken van den Burgemeester

Gelezen, het koninklijk besluit van 16 November jl (Staatsblad No 201) houdende bepalingen omtrent de door den Burgemeester te dragen onderscheidingsteeken, en een besluit van Heeren Gedeputeerde Staten van den 23 November jl No 24 (provinciaal blad 113 ((of ll8 HABL))) waarbij in overweging gegeven wordt die onderscheidingsteeken voor rekening der gemeente aan te schaffen.

Gehoord de verklaring van den Burgemeester, dat hij de voorgeschreven penning wenscht te dragen aan een zilveren keten en dat het hem onverschillig is hoe de Raad over dit punt beschikt.

Is besloten:

De onderscheidingsteeken door den Burgemeester te dragen zullen voor rekening van de gemeente worden aangeschaft.

Na het nemen van dit besluit verklaard de Burgemeester naar aanleiding van eene gedane vraag, ten opzichte der kosten, dat hij de onderscheidingsteeken zal laten vervaardigen en daarna nog aan den Raad wil overgelaten hebben, of indien de kosten te hoog geacht worden, deze door hem persoonlijk zullen gedragen worden, in welk geval hij de teeken als zijn eigendom zal behouden.

De raadsnotulen waren aldus ondertekend:

De Burgemeester Th. Prins

De Wethouder

In de vaste opstelling van het Historisch Museum Ede hangt een eenvoudige zilveren ketting met daaraan een 'penning' waar HOOFD POLITIE opstaat. In 1954 heeft de gemeente 'een oude ambtsketen' geschonken aan de Vereniging Oud Ede. Zou dit de bovenvermelde ketting zijn?

Bron: Gem. Arch. Ede , archieven gemeentebestuur, nr. 467.

Opmerking Redactie:

In 2009 heeft burgemeester C. van der Knaap deze ketting een poosje van het museum geleend toen zijn eigen ketting moest worden gerepareerd.

1844

PIETER CHRISTIAAN NEELMEIJER (1798-1868) – IN DIENST VAN KERK EN STAAT

Gerard van Bruggen

Meester Neelmeijer bepaalt vele jaren het onderwijs in Ede. Vanaf 1821 tot 1868 - het jaar van zijn overlijden - leren de Edese kinderen van hem lezen en schrijven. Ook zullen vrijwel alle volwassen Edenaren uit die jaren hem gekend hebben, aangezien hij tevens de functie van koster en voorlezer in de Oude Kerk vervulde.

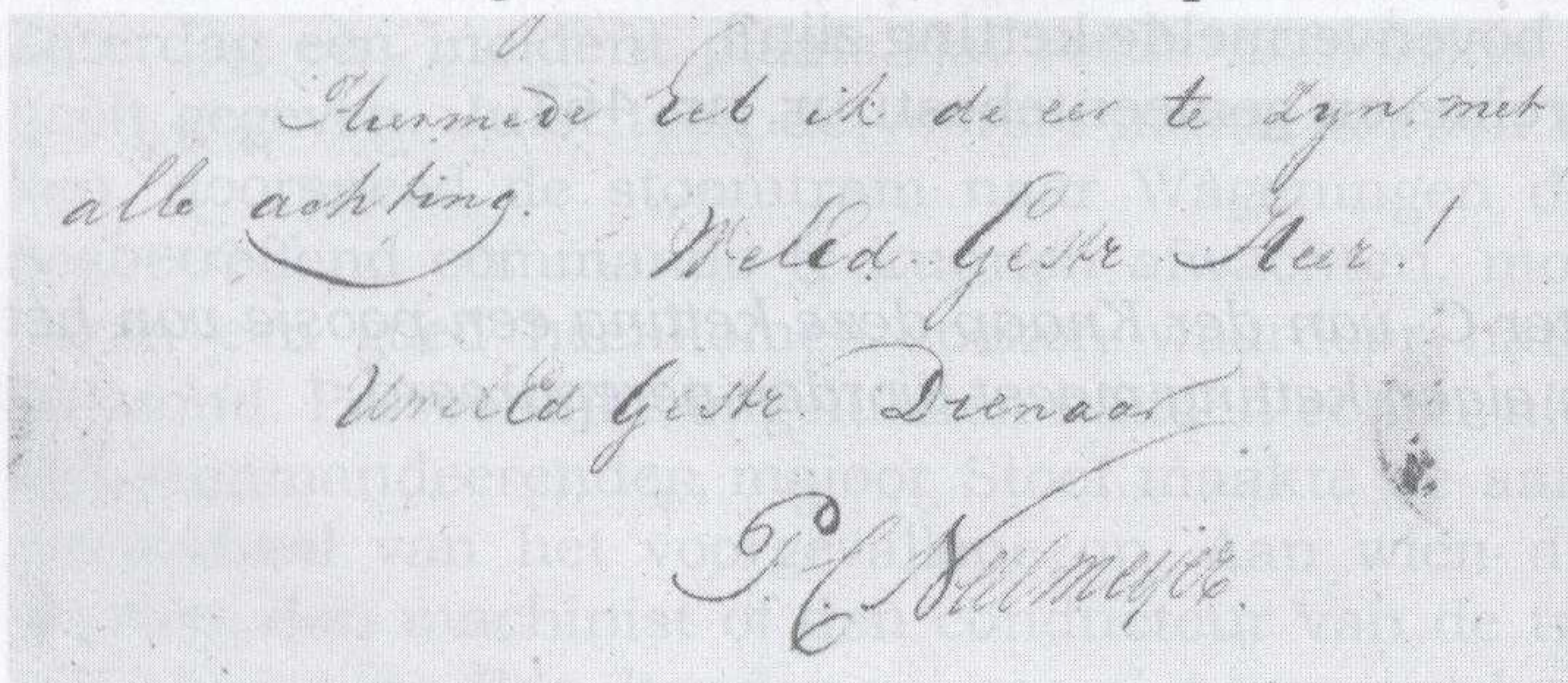
Pieter Christiaan Neelmeijer werd op 1 november 1798 in Utrecht geboren als zoon van de 'boekverkoper' Johan Hendrik Neelmeijer en Dirkje Christina Luca. De familienaam Luca wordt doorgegeven als voornaam van één van Pieter Christiaan's kinderen.

Benoeming

Nadat op 14 februari 1821 onderwijzer H. Kool is overleden, duurt het tot 11 mei voordat de eerste stap tot vervulling van de vacature gezet wordt. Op die dag komen in de kerk te Ede een aantal ledematen van de Hervormde Gemeente bijeen om onder leiding van H.H. Donker Curtius, schoolopziener (onderwijsinspecteur) in Gelderland, een commissie te benoemen. Deze commissie wordt belast met de zoektocht naar een nieuwe schoolonderwijzer oftewel *'voorziening in de vacature van het Schoolmeestoraat te Ede'*. Zes democratisch gekozen vertegenwoordigers van de buurtschappen (dorp Ede, Manen, Veldhuizen, Doesburg en Wekerom) gaan vervolgens onder leiding van de schoolopziener aan de slag.

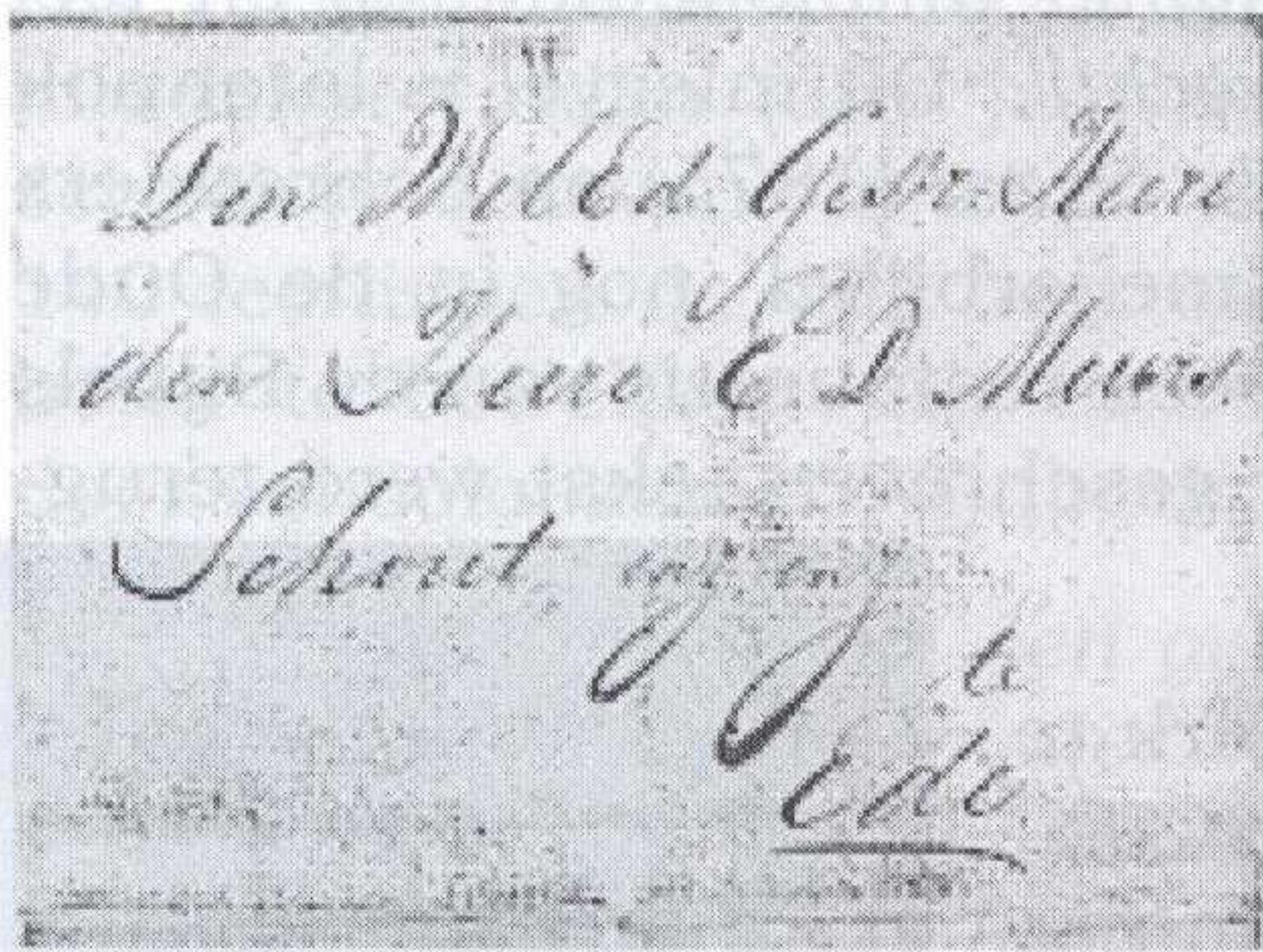
Dinsdag 12 juni melden zich in het gemeentehuis vervolgens zeven sollicitanten - *'alle den tweeden rang bezittende'* - om *'examen'* te doen. Zij worden door de schoolopziener Donker Curtius *'onderzocht in de gronden der Nederduitsche taal, de reken- en de algemeene- en vaderlandsche geschiedkunde benevens de manier van onderwijzen'*. De commissie vindt dat de drie sollicitanten Neelmeijer, Van Oostveen en Van Pelt *'boven de anderen uitmunten in kennis en gezond oordeel en goede begrippen van onderwijs, en weder van deze drie de eerstgenoemde P.C. Neelmeijer de meest bekwame is'*. Pieter Christiaan Neelmeijer – tot dan toe onderwijzer in de Spinschool (gevangenis-scholen) te Arnhem - wordt benoemd en neemt de benoeming aan. Op 7 augustus schrijft hij aan schout Van Meurs:

'dat ik na overleg met den Heer Schoolopziener H.H. Donker Curtius heb voor-

genomen, om aanstaande Zaterdag over veertien dagen te Ede te komen, om dan Zondag daaropvolgende, zijnde den 26 Augustus 1821 mijne functien te aanvaarden.'

zilveren ketting met daaraan een hanger met de letters 'P.C.N.' en de datum '7de Augustus 1821'.

Adressering en ondertekening van de brief waarin Neelmeijer zijn benoeming aanvaardt

Als Neelmeijer, die tevens een bevoegdheid Frans heeft, zijn werkzaamheden in Ede begint, is hij nog vrijgezel en hij zal waarschijnlijk ergens in de kost gekomen zijn. Op 22 mei 1822 trouwt hij in Utrecht met Maria Elisabeth van der Slooten. Het jonge echtpaar betreft dan het 'mijstershuijs' aan de huidige Grotestraat, waaraan - voorafgaand

aan hun komst - door smid G.J. Koops enig onderhoud is gepleegd, volgens een rekening van hem aan de kerkvoogdij. Ook 'verver en glazemaker' H. Jansen dient een rekening in voor werkzaamheden aan 'den Meestershuis'.

Meer dan schoolmeester

Wat opvalt in het citaat uit de brief van Neelmeijer is dat hij over functies in het meervoud schrijft en dat hij zijn werkzaamheden op zondag begint. In die tijd werd het beroep van gemeentelijk onderwijzer vrijwel altijd en overal gecombineerd met het kerkelijk beroep van koster, voorlezer enz. Het is dus niet zo verwonderlijk dat schout Van Meurs zich op 9 juni 1821 per brief tot dominee Schothorst richt in verband met de sollicitatieprocedure voor de te vervullen vacature van schoolmeester. Hij schrijft onder andere:

'de werkzaamheden van dit Examen voorzoveel betreft het Zingen het voorlezen en wat verder den kerkendienst betreft zijn bij de wet van den 27 december 1806 opgedragen aan den predikant in loco en niet aan den schoolopziener. Met overleg van den laatstgen.[oemde] heb ik de eer UEerw: daarvan kennis te geven en UEw: te inviteren het opgem.[elde] Examen op voorschreven tijd en plaats de Solleccitanten af te nemen.'

19

Behalve deze formele mededeling leest Van Meurs de predikant ook de les:

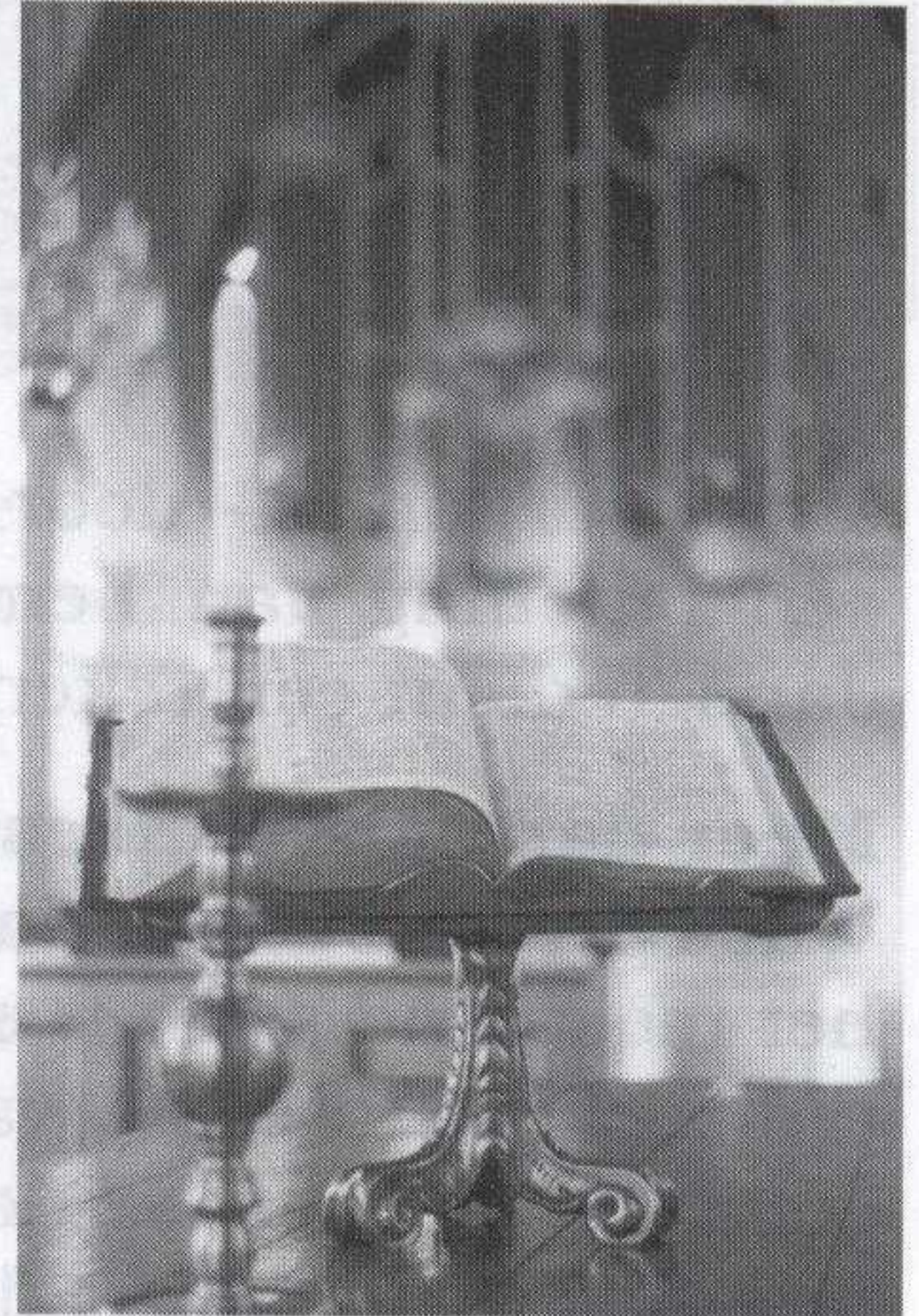
'UEerw: niettegenstaande mijn daartoe gedane verzoek niet geadsisteerd hebbende bij den vergadering der Ledematen welken tot het benoemen van een Commissie (als bij de wet vastgesteld) tot vervulling dezer vacature waren geconvoceerd (hoezeer ook de gemeente met mij vermeende dat het belang van het openbaar onderwijs en het belang van onzen gemeenschappelijken godsdienst daartoe aan UEerw: tot aansporing had kunnen verstrekken) zoo houde ik mij niet ten min overtuigd dat UEw: zich aan het vastgesteld onderwijs niet zult onttrekken, aangezien daardoor aanleiding zoude worden gegeven tot het niet achtervolgen der wet en dat alsmede voor zoo veel het openbaar onderwijs aangaat het Examen niet konde gehouden worden.'

Neelmeijer heeft zijn kerkelijke werkzaamheden onder zes predikanten vervuld; met zowel dominee Schothorst (1810-1833 te Ede) als dominee Brouwer (1852-1864) heeft hij twaalf jaar samengewerkt, met dominee Detmar (1834-1844) tien jaar. Zijn werkzaamheden bestonden onder andere uit het voorlezen van de wet en het door de predikant opgegeven bijbelgedeelte; Neelmeijer beschikte over een 'eigen' Bijbel. Deze 'Neelmeijerbijbel' uit 1827 bevatte een handgeschreven blad voor de titelpagina met daarop onder andere de tekst:

'Voor Zangers en Voorlezers te Ede. Voor het eerst uit dezen Bijbel gelezen, Zondag den 18 november 1838 (het 18^e jaar mijner ambtsbediening) en wel Jezajas 42 Vers 1 tot 6. Pr Cⁿ Neelmeijer (van Utrecht)'. Dit inlegvel is later ook getekend door de opvolgers van Neelmeijer, F. de Graaf (1875) en Schreuders (1905). Tot enkele jaren terug was deze 'Neelmeijerbijbel' nog in de Oude Kerk op de avondmaalstafel aanwezig, maar bij een restauratie van de Bijbels in 2002 is deze verdwenen; de door Neelmeijer geschreven tekst werd teruggevonden in een andere Bijbel.

In 1842 wordt besloten een orgel in de Oude Kerk te plaatsen en de werkzaamheden daartoe worden uitgevoerd door een commissie waarvan naast dominee Detmar ook Neelmeijer deel uitmaakt. Notaris Fischer is voorzitter van de orgelcommissie en in februari 1845 wordt het in Duitsland gebouwde orgel onder politiebewaking in gebruik genomen – meer dan 100 jaar heeft dit orgel dienst gedaan tot het bij de grote restauratie van 1967 werd vervangen door het huidige orgel.

Neelmeijerbijbel (foto H.A.Faas)

Ten tijde van dominee Bähler doet zich iets merkwaardigs voor. Op 3 maart 1848 wordt een extra kerkenraadsvergadering belegd vanwege *'onheusche bejegeningen der Predikant door den schoolonderwijzer Neelmeijer den 28 der vorige maand ter zijner huize aangedaan'*. Wat zich precies heeft voorgedaan en of en hoe de onenigheid is bijgelegd, is niet duidelijk omdat het verslag van deze vergadering wel is opgetekend in het notulenboek, maar in zijn geheel middels doorhalingen onleesbaar is gemaakt (de hier geciteerde woorden zijn met enige moeite nog te ontcijferen).

Schoolmeester voor het leven

Als 23-jarige begint Neelmeijer dus zijn loopbaan als schoolmeester in Ede, waar hij gedurende 47 jaar de Edese jeugd onderwijst.

Het eerste probleem waarmee hij geconfronteerd wordt, is het schoolgebouw dat niet meer voldoet aan de eisen die het onderwijs stelt. Eigenlijk is er geen schoolgebouw, want het onderwijs wordt gegeven in de benedenruimte van de kerktoeren: geen mogelijkheid tot stoken, dus 's winters ijzig koud. Schout Van Meurs onderkent de slechte toestand waarin het onderwijs verkeert: *'de schoolgebouwen bouwvallig en slecht, leermiddelen ontbraken, de meesters aan den rand der armoede'*, aldus de *Geschiedenis van Ede*. In januari 1822 wijst schoolopziener Donker Curtius erop dat *'tot het geven van een geregeld onderwijs, de tafels en banken, zoo als die nu gesteld zijn, niet deugen, en volstrekt behooren vernieuwd te worden'*.

Het probleem is dat onderhoud van school en inventaris tot voor een aantal jaren altijd door de kerk werd betaald, maar nu in de Franse tijd de kerktoeren – en dus de schoolruimte – eigendom van de gemeente is geworden, zijn de kerkmeesters niet meer bereid in het onderwijs te investeren. Wel staan op de genoemde rekening van smid Koops enkele kleine uitgaven ten behoeve van de school, zoals een nieuw slot. De gemeente heeft echter geen geld en er ontstaat een machtsstrijd.

De wet bepaalt echter dat de gemeente verantwoordelijk is en burgemeester H.T. Prins, die de in 1822 overleden Van Meurs is opgevolgd, moet de geldmiddelen vinden (drie jaar extra hoofdelijke omslag) om een gemeentelijke school te bouwen. In 1826 is het zover en steekt Neelmeijer met zijn circa 140 leerlingen de weg over om tegenover de kerktoren het nieuwe schoolgebouw te betrekken. Als in 1842 de scholen in Gelderland bezocht worden door schoolopziener Wijnbeek schrijft hij over Ede het volgende:

'Te Ede vond ik in een geschikt lokaal den braven, kundigen, helderdenkenden P. C. Neelmeijer bezig om zijnen leerlingen op eene oordeelkundigen wijze die verstandsontwikkeling, die zedelijke vorming te geven, en die kundigheden bij te brengen, welke hen voor hunnen volgenden stand in de maatschappij noodig zijn. Jammer dat in deze streek een overdreven regtzinnig godsdienstige geest heerschende is, gevoed door den predikant Ditman, die geen vriend van het verbeterde onderwijs zijnde, hetzelfde geenszins aanmoedigt. Het dorp telt 2500 zielen en de scholen niet boven de 160 leerlingen. Vele kinderen van onvermogenen loopen in het wilde, zonder onderwijs. (De in dit citaat genoemde predikant Ditman is de in Ede zeer geliefde ds. Detmar.)

Bijna veertig jaar zal dit gebouw dienst doen tot in 1862 een nieuwe school aan het Maandereind gebouwd wordt (afgebroken in 1977).

Een tweede probleem voor Neelmeijer is de hoeveelheid leerlingen: 120-160. Deze hoeveelheid is gewenst in verband met het schoolgeld; in 1867 bedraagt dit f 2,- voor een half jaar en f 1,75 voor vier maanden avondschool (door veel gezinnen echter niet op te brengen). Dit schoolgeld bepaalt mede het inkomen van Neelmeijer: in 1867 een bedrag van f 700,-. Natuurlijk is een dusdanig groot aantal leerlingen onhandelbaar. Het is dan ook geen wonder dat er gebruik gemaakt wordt van door de 'hoofdonderwijzer' zelf te betalen 'ondermeesters'. In 1844 verzoekt Neelmeijer echter om een bedrag van f 100 gulden voor dit doel; de Raad stemt in met de helft. Dit blijft zo tot 1860, daarna krijgen de hulponderwijzers hun salaris rechtstreeks van de gemeente - in 1867 verdienen de dan werkzame hulponderwijzers Gerrit Colijn en Willem van Asch ieder f 300,-.

Wat het inkomen van meester Neelmeijer betreft is er onduidelijkheid. Omdat hij zowel in dienst is van de kerk als van de gemeente Ede, komen zijn verdiensten uit verschillende bronnen. Soms is er echter ook sprake van een totaalbedrag, waarbij de onderverdeling ontbreekt. Het oudste gegeven dateert van 1822, als R. Willemsen, rentmeester der kerkgoederen van Ede een

bedrag van f 53,- uitbetaalt aan P.C. Neelmeijer *'als onderwijzer en koster'*. Dit bedrag van f 53,- is opgebouwd uit drie delen, te weten f 12,- voor *'het opwinden van het uurwerk'*, f 20,- turfgeld en f 21,- *'voor het gemis van duiven'*; dit laatste zou een compensatie kunnen zijn omdat Neelmeijer geen inkomsten kon of mocht verwerven door het houden en verkopen van duiven, die in die tijd tot het normale menu behoorden. Een jaar later zijn de laatste twee bedragen samengetrokken tot een bedrag van f 41,- voor de *'koster en schoolonderwijzer'*. De duiven uit 1822 komen ook later niet meer voor. Een uitgebreide verantwoording van Neelmeijer's inkomen vinden we in 1858: f 1.024,- (hoofdonderwijzer) + f 150,- (doodgraver) + f 30,- (aflezer) + f 125,- (koster: tevens 33 mud rogge en 7,5 kilo boter). Een jaar later zijn de bedragen totaal anders: f 50,- van de gemeente, f 361,- als koster, f 150,- als doodgraver en f 30 als aflezer; de veranderlijke inkomsten (schoolgeld) ontbreken. In 1860 wordt dit bedrag wel ingevuld (f 775,-) en bedragen de overige inkomsten f 500,-.

In 1861 viert Neelmeijer zijn veertigjarig jubileum als (hoofd)onderwijzer. Dit feest vindt nog plaats in de oude school tegenover de Oude Kerk. De kosten van het feest worden betaald uit de gemeentekas, de Hervormde Kerk biedt de jubilaris een *'sierlijke armstoel en schrijftafel'* aan en dominee Brouwer sluit het feest af met dankgebed. Hoewel er officieel scheiding is tussen kerk en staat, is daar hier weinig van te merken.

Nageslacht en levenseinde

Het echtpaar Neelmeijer-van der Slooten krijgt elf kinderen, van wie er vijf als kind overlijden. De overige kinderen – vijf dochters en één zoon – trekken allen weg uit Ede. Dochter Cornelia Cecilia (1826-1907) trouwt met Gotfried Otto Donner, lid van de bekende ministersfamilie Donner. Zoon Dirk Christiaan Luca (1828-1900) treedt in de voetsporen van zijn vader en wordt door koning Willem III zelf benoemd tot hoofd van de op te richten 'Koningsschool' in Apeldoorn, een school in de eerste plaats bedoeld voor zonen van beampten en werklieden van Paleis Het Loo – 41 jaar lang geeft Neelmeijer jr. leiding aan deze jongensschool, waar pas vanaf 1952 meisjes werden toegelaten. (De nog steeds bestaande school is in 1960 omgevormd tot een school voor middelbaar bosbouwonderwijs: Helicon.)

In 1868 vraagt Neelmeijer ontslag aan. Op 28 februari schrijft hij de volgende brief:

'De ondergeteekende, hoofdonderwijzer aan de openbare lagere school in het dorp Ede, door doofheid zeer gekweld, en belemmerd sedert eenigen tijd daardoor eenigzins in de waarneming van zijne betrekking begrijpt dat 't zijn plicht is, zijne betrekking neder te leggen, en te vragen om eervol ontslag met de voorrechten aan dat ontslag verbonden, 't welk hij doet bij dezen. Diensttijd en ouderdom geven hem, naar de wet, daarop aanspraak.'

Op de brief is bijgeschreven dat het gevraagde ontslag verleend wordt en dat dit besluit behalve aan Neelmeijer ook is meegedeeld aan de districtsschoolopziener en de plaatselijke onderwijscommissie.

Dokter A.J. Thomas verklaart op 5 maart dat

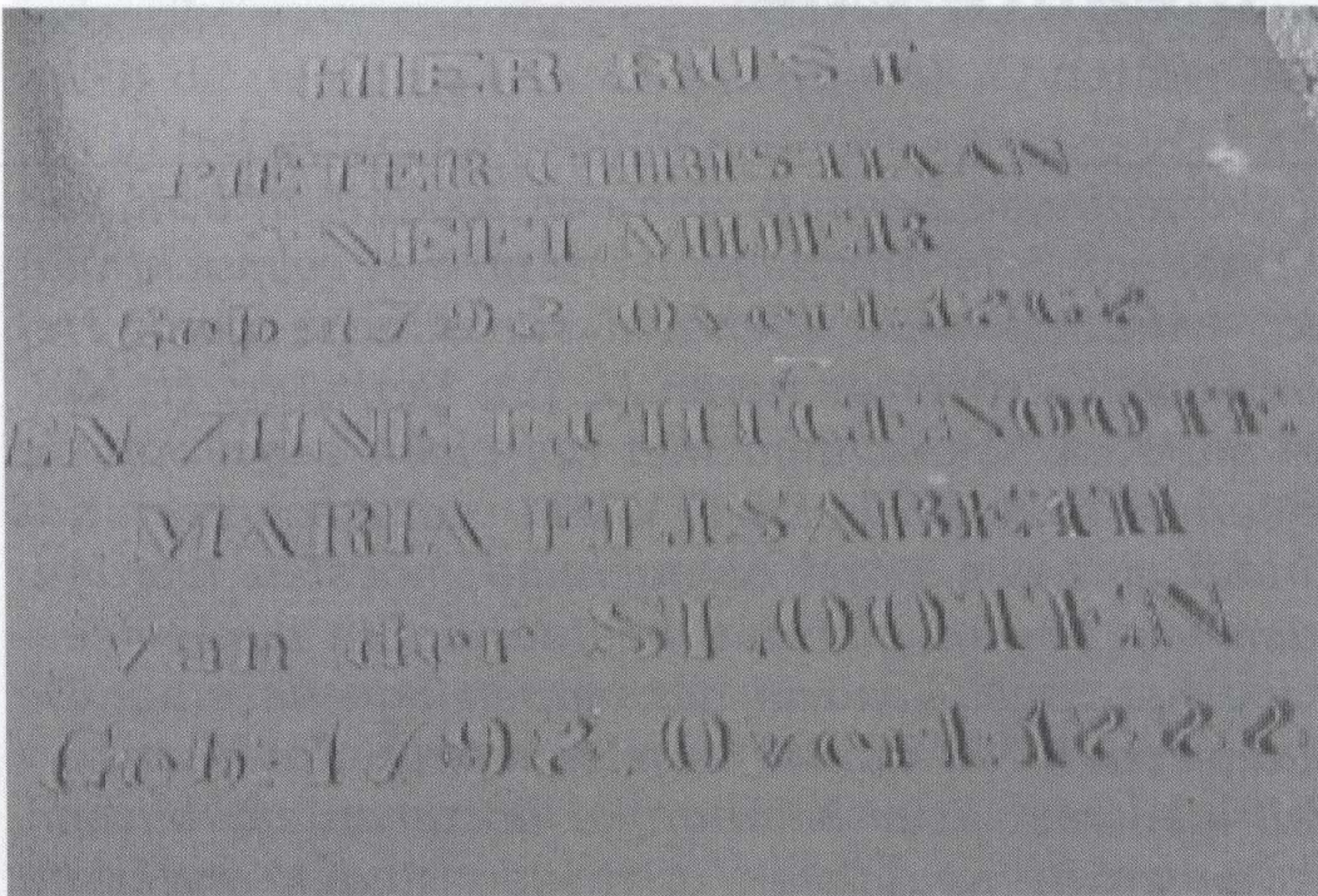
'de Heer Pieter Christiaan Neelmeijer, hoofdonderwijzer aan de openbare lagerer school alhier, lijdende is aan doofheid en gezichtszwakte, en hij

daardoor ongeschikt is, zijne betrekking langer waar te nemen'. Ook de schoolopziener verklaart dat Neelmeijer niet langer geschikt is 'aan 't hoofd der zeer talrijke school te staan'. Beide verklaringen zijn echter niet nodig, want Gedeputeerde Staten van Gelderland berichten dat 'zijn diensttijd dus meer dan 46 bedraagt; dat na bekomen eervol ontslag op hem derhalve van toepassing is niet het 2^e, maar het 1^e lid van art.24 der wet; weshalve de gevraagde verklaring van ongeschiktheid niet wordt vereischt'.

Hoewel in genoemde stukken geen officiële ontslagdatum voorkomt, zal deze 1 juni geweest zijn, aangezien per die datum een pensioen van f 466,- per jaar wordt toegekend.

Ook zijn kerkelijke functies legt Neelmeijer neer, hetgeen ouderling Bussingh in de kerkenraadsvergadering van 6 juli 1868 tot de vraag brengt of de betrekking van voorzanger en koster niet verenigd moet worden met die van onderwijzer eener Christelijke School. De kerkenraad acht zich niet bevoegd tot antwoorden, omdat een dergelijke benoeming niet het werk is van de kerkenraad alleen, maar dat ook kerkvoogden en notabelen hierbij betrokken zijn. De eerste Christelijke School in Ede laat nog ruim twintig jaar op zich

wachten, de voorgestelde combinatie ontstaat pas in 1905 als de eerste Hervormde School van start gaat.

Slechts twee maanden heeft Neelmeijer van zijn pensioen mogen genieten. Op 30 juni 1868 overlijdt hij, ruim 69 jaar oud. Op 5 oktober komt het college van kerkvoogden bijeen om te beraadslagen over de opvolging in de functie

23

van koster / voorzanger (opvallend is dat hier gesproken wordt over *voorzanger*, waar elders *voorlezer* gebruikt wordt – beide zal gelden). Het eerste wat in deze vergadering wordt gedaan is kijken naar de jaarlijkse inkomsten van de 'kosterie': rogge, boter en geld (f 190,49). Vervolgens wordt vastgesteld - hoewel enkelen tegen zijn - dat de nieuw te benoemen koster 'gehouden zal zijn tot aan het overlijden van de weduwe van voornoemde Hr. P.C. Neelmeijer ... eenen jaarlijksche uitkeering te doen van Een honderd Gulden, zullende beginnen met den 11 november 1868 en te geduren tot en met den dag van het overlijden van voornoemde weduwe Neelmeijer'. De 'kosterie'-inkomsten worden voor dit doel tijdelijk met f 50,- verhoogd. Bijna twintig jaar zal deze uitkering gedaan zijn, want in januari 1888 overlijdt de weduwe Neelmeijer in Arnhem, waarheen zij waarschijnlijk al vrij snel na het overlijden van haar man is verhuisd.

De kerkelijke dubbelfunctie van Neelmeijer wordt na zijn overlijden gesplitst en als voorzanger wordt benoemd Frederik de Graaf, die Neelmeijer als

hoofdonderwijzer is opgevolgd en als koster wordt de Edese timmerman Jan van Veldhuizen benoemd.

Literatuur:

- Geschiedenis van Ede – deel 1 en 2
- dr. J.H. van de Bank: 'Kudde in veelvoud – kleine kerkgeschiedenis van Ede', Ede, 1986
- A.G. van Bruggen: 'Met lust en ijver – 100 jaar Paasbergschool', Ede, 2005

Bronnen:

- Oud Archief 1650-1948 gemeente Ede, inv.nrs. 599, 613, 678-679, 2367
- Archief Nederlands Hervormde Gemeente Ede 1569-1992, inv.nrs. 6, 859, 1521, 1522

Het zegel, het wapen en de vlag van het Schoutambt Ede respectievelijk van de gemeente Ede

Anton C. Zeven

24

In het gemeentearchief van Wageningen bevindt zich een roodlak-afdruk van het zegel met het opschrift Ambt van Ede. Het zegel werd op een volmacht van 7 november 1797 afgedrukt, waarmee deze volmacht van kracht werd. Het Ambt van Ede werd vertegenwoordigd door de heren B. Ten Berkel en H. Mulder. Eerder werden officiële stukken bekrachtigd met het eigen zegel van de lokale bestuurders. Dit was een vereiste sinds Karel V had voorgeschreven dat alle officiële akten door middel van een zegel bekrachtigd moesten worden. Vele plaatsen, meestal steden met een magistraat, bestaande uit burgemeesters en schepenen, gebruikten het zegel, waarin het wapen van de stad. De grootte van de plaats bepaalde vaak het aantal zegelstempels, dat voor verschillende doeleinden in gebruik was. Zeer belangrijke documenten, bijvoorbeeld afspraken tussen steden en de landsheer, of tussen steden onderling werden met het grootzegel van de stad bezegeld. Akten van minder belang werden met het kleinzegel bevestigd. Daarnaast konden nog andere zegelstempels in gebruik zijn. Moest een schepen elders een akte bezegelen, dan moest er een tweede zegelstempel komen om de lopende zaken thuis te kunnen laten doorgaan. Want reizen kostte tijd en 'thuis' moest het bezegelen en verzegelen van testamenten, (ver)koopakten en dergelijke doorgaan.

Het Schoutambt van Ede

Niet eerder werd door het Ambt van Ede met een eigen zegel gezegeld. Eerder gebruikten de bestuurders hun persoonlijk zegelstempel om officiële stukken van het schoutambt te bezegelen en te verzegelen. Meestal bestond een dergelijk zegel uit het familiewapen (afb. 1), waaromheen vaak als opschrift de naam van de betrokken bestuurder en eventueel zijn functie werd vermeld. Of men voegde zijn initialen toe, zodat er toch onderscheid was met andere bestuurders van dezelfde familie. Vaak kwamen de bestuurders uit een kleine groep families. Voor Ede was één van deze families bijvoorbeeld in de 18de eeuw de familie Otters.

Afb. 1. Roodlakzegel van Henrick Otters, scholtis des ampts Ede. Afgedrukt te Ede op 16 juni 1726. Gemeentearchief Wageningen, Oud-recht. archief, inv. nr. 196. Afschriften van transporten, 1738-1752. Coll. auteur.

Wapenbeschrijving in het zegel: in een ovaal schild een springende otter met vis in de bek op een grond. Helmteken: een wrong waaruit een naar rechts gewende otter van het schild komt.

Zoals bekend werd het oude bestuurssysteem onder invloed van Fransen en Bataven in 1795 vervangen door een gekozen vertegenwoordiging. Tevens werden persoonlijke zegelstempels vervangen door officiële zegelstempels, als die er nog niet waren. Dit geldt ook voor het schoutambt van Ede, dat later de gemeente Ede wordt. Het nieuwe bestuur bestelde een zegelstempel bij de Edese zegelsnijder J. van den Bergh, die hiervoor een rekening aan de gemeente presenteerde. Maar de naam gemeente is nog niet bekend en daarom gebruikt men nog de term Ambt. Deze naam is terug te vinden op het zegel en in de rekening van de zikversmid J. van den Bergh. Deze rekening vinden wij in het gemeentearchief van Ede als:

Aan J. van den Bergh

Voor het snyden en Leveren

Van een Ambts Zegel volgens

ord. van den 3 october 1796

Sub No 78

Ad Twaelf gln en veertien Stv. / 12-14-:

De grootte van het zegelstempel is 3,3 cm middellijn. Dit is een gangbare afmeting. De keuze voor de vrijheidsmaagd zal door de periode van de Bataafse Republiek bevorderd zijn. De toenmalige bestuurders van het schoutambt van Ede zullen de tijd van Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap in het wapen hebben willen vastleggen. (zie beneden). Gedurende de periode 1811-1816 werd Ede opgesplitst in Ede, Bennekom, Lunteren en Otterlo. Van de laatste drie gemeenten zijn geen zegels of wapens gevonden. Toen op 16 juli 1816 de Hoge Raad van Adel om een voorstel voor een gemeentewapen vroeg, was het ambtszegel beschikbaar en zal een afdruk naar Den Haag gestuurd zijn. Men mag aannemen dat in 1816 het stempel nog aanwezig was. Zijn huidige bewaarplaats is onbekend, hetgeen zal betekenen dat het verloren is gegaan.

Beschrijving

Zoals vermeld bevindt zich in het gemeentearchief van Wageningen een afdruk van het bovenvermelde zegel van het Ambt van Ede. Het komt vaker voor, dat een afdruk van een belangrijke zegel elders aanwezig is en niet in het eigen archief. Immers het gezegelde of verzegelde document werd naar een andere instelling gestuurd, terwijl een ongezegelde afschrift in de plaats zelf bewaard bleef.*

Bekijken we het zegel van het schoutambt van Ede dan zien wij: de vrijheidsmaagd met haar linker elleboog rustende op de bijbel, die op een sokkel of console ligt. Op de omslag van de bijbel een kruis en op de zijkant van de sokkel van boven naar beneden een bolletje, een gestileerde E en een Franse lelie. Als bovenschrift AMBT VAN EDE.

De z.g. Vrijheidsmaagd is voorafgegaan door een al in gebruik zijnde embleem, namelijk een soortgelijke vrouwelijk persoon: de Nederlandse Maagd. Zij komt ondermeer voor op een Gelderse Staten-gulden, een munt uit 1681. Op de munt staat zij met lans en hoed. In 1694 tot aan de Frans-Bataafse tijd werden in Gelderland zilveren munten geslagen waarop bovenstaand embleem stond met als omschrift. in het Latijn *HAC NITIMUR HANC TUEMUR*. Voor deze Latijnse tekst zijn in het gemeentearchief van Ede enkele verklarende vertalingen te vinden. Ik noem er vier: 1. *Wij beschermen U, hierop steunen wij*, 2. *Hierop steunen wij. Dit verdedigen wij*. 3. *Deze (vrijheid) verdedigen wij, op dit (geloof) rusten wij*, en 4. *Deze (bijbel) beschermen wij, op deze steunen wij*. (Bron: brief oud-archivaris J. Das, d.d. 25 juli 1958, Gemeentearchief Ede).

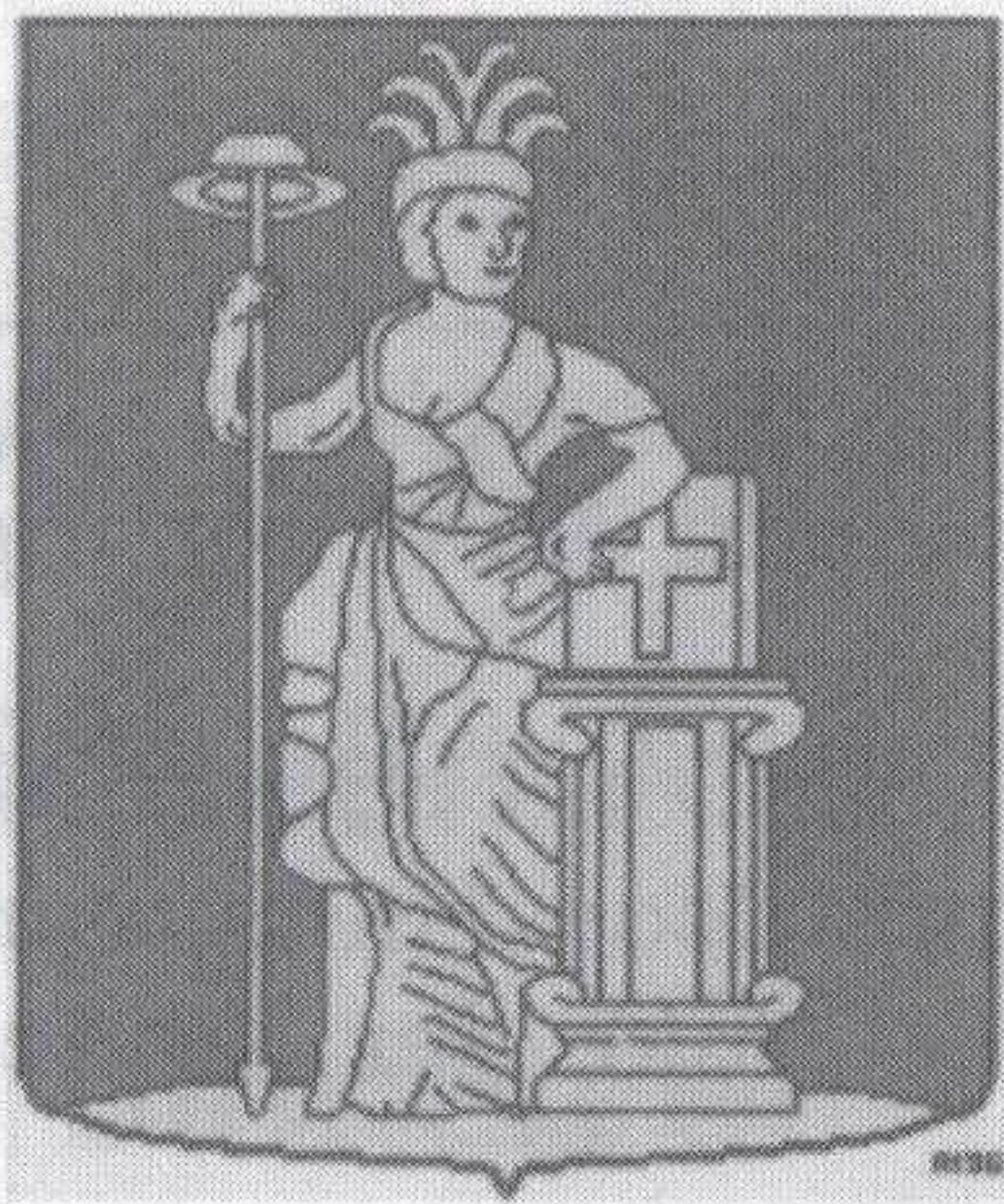

Afb. 2. Zegelafdruk van het Ambt van Ede. Gemeentearchief Wageningen, Gildearchief inv. nr. 45: Stukken betreffende de boedel van Gozewijn Schuyl en Christine Suurmond, 1689-1805. Afgedrukt Ede, 7 november 1797. Roodlak. Ø 3,3cm. Coll. auteur.

Het gemeentewapen en de vlag van Ede

Na vertrek van de Franse overheersers in 1813 werd door koning Willem I in 1815 geöordonneerd dat alle gemeenten een eigen wapen moesten hebben. Hiertoe moesten de gemeentebesturen een voorbeeld aan de Hoge Raad van Adel in Den Haag zenden. Sommige gemeenten stuurden hun aloude wapen op. Andere gemeenten stuurden een afdruk van het schepenzegel of van het zegel van de kerk, waarin meestal de plaatselijke beschermheilige was afgebeeld, en weer andere bedachten iets 'moois' (bijv. Barneveld). Ede, dat sinds 1796 een eigen ambtszegelstempel had, zal een afdruk van dit zegel hebben ingestuurd. Aangezien zegels ongekleurd zijn werd koos de Hoge Raad van Adel, zoals voor vele andere gemeenten, voor de Rijkskleuren goud (geel) en blauw (lazuur). Het wapen van Ede werd bij Besluit van deze Raad op 20 juli 1816 bevestigd en beschreven als *Van lazuur, beladen met een vrijheidsbeeld rustende op een bijbel, alles van goud*. Sierksma voegt nog toe dat deze wapenbeschrijving niet aangeeft dat de bijbel gelegd is op 'een soort zuil', en dat alles geplaatst is op een losse grond (afb. 3). Van dit besluit werd de gemeente Ede op de hoogte gesteld. De snelheid waarmee het een en ander plaats vond suggereert dat er weinig in Ede over gesproken is. Misschien was het wel een eenmansactie van de burgemeester.

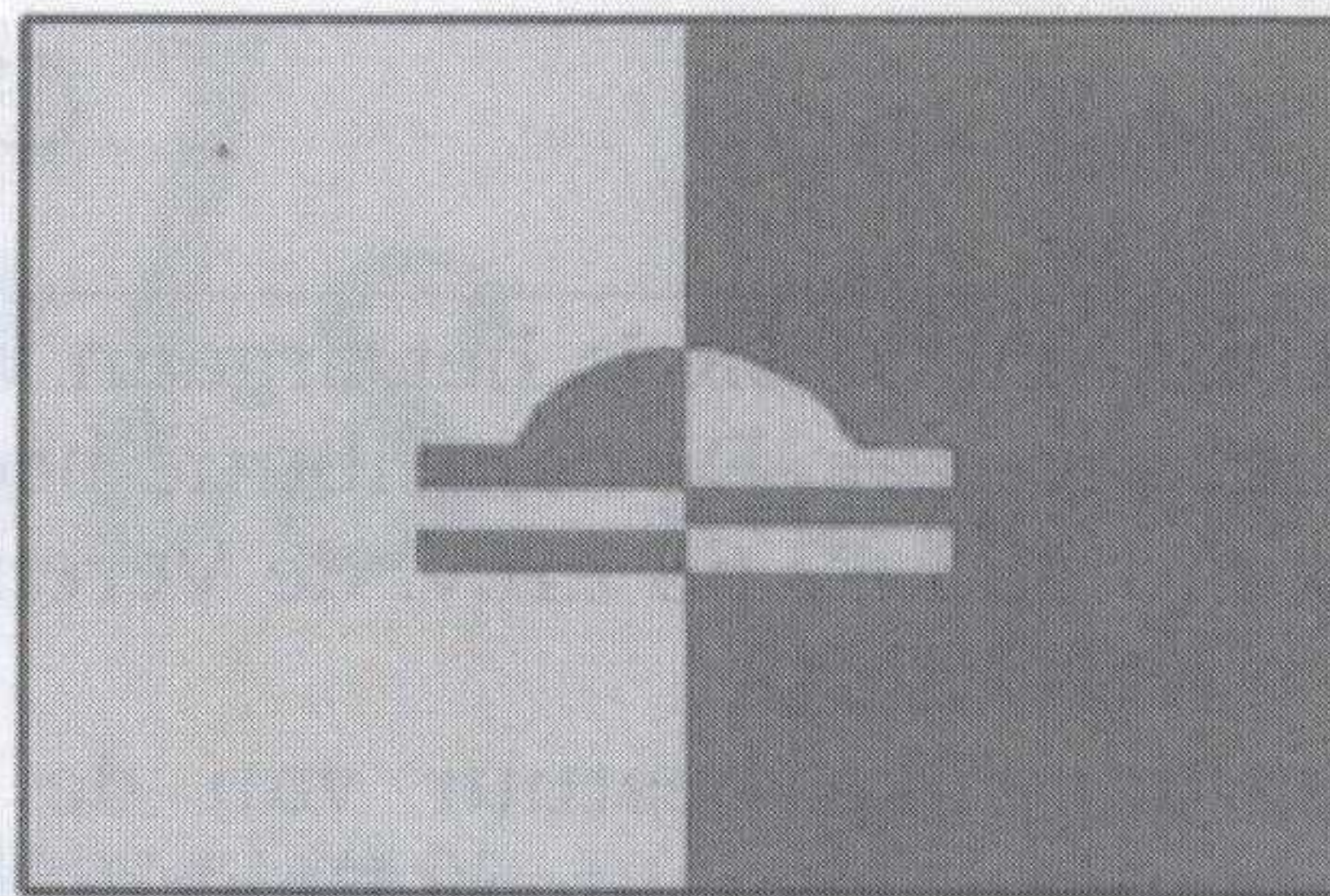
De hoed van de vrijheidsmaagd heeft na een aanzienlijke vormverandering de vlag van Ede bereikt. Daarbij werden de kleuren zondermeer overgenomen.

Afb. 3.
Wapen van Ede

Afb. 4.
Vlag van de gemeente Ede.

Knopen en hoeden van ambtsdienaren

Op 11 maart 1797 werd de Edenaar Ockerse betaald voor de door hem geleverde knopen en hoeden, die dienden voor de kleding van ambtsdienaren. Het feit dat in de rekening knopen apart worden vermeld zou kunnen betekenen dat er speciale knopen voor het uniform van de ambtsdienaren waren gemaakt. Indien dat het geval is, dan zouden in deze knopen de Edese Vrijheidsmaagd kunnen zijn aangebracht. Mogelijk dat er één of meerdere zijn bewaard.

*Aan Ockers wegen geleverde Knoopen en hoeden voor ambts
Dienaars Volgens ord. van den 11 Maart 1797 Sub No 79
Ad Twaelf gln en veertien Stv / 12-14-:*

*Zo bevindt zich in het gemeentearchief van Wageningen een document met het zegel van de stad Londen, terwijl dit zegel (nog) niet in de *National Archives* is gelocaliseerd. Maar het aantal nog onbeschreven zegels in dit archief loopt in de honderdduizenden, zodat het mogelijk toch ooit in de eigen collectie gevonden wordt. Wel bevindt zich een afdruk in de collectie van de British Library. Vele documenten, die zich vroeger in het British Museum bevonden zijn overgeheveld naar de British Library.

27

Bronnen

- Fotocopieën met achtergrondgegevens in GA Ede, Doc. 156.
- Internet voor afbeeldingen van het wapen en de vlag, waaronder het artikel van Arjan Molenaar (www.ede.nl/page/1694)
- J.H. Keuzekamp. 1989. *Gemeentewapens in Nederland*. VNG-Uitgeverij, 's-Gravenhage, 264p.
- Kl. Sierksma. 1960. *De gemeentewapens van Nederland*. Het Spectrum, 256p.
- Anton C. Zeven. 2006. *Persoonlijke was- en lakzegels in het Gemeentearchief van Wageningen (Liber sigillorum Wageningensis I)*. Publicatie Gemeentearchief Wageningen. Wageningen. 374p.
- Anton C. Zeven. 2007. *Zegels van Wagenvene, Wageningen en andere instellingen in Nederland en het buitenland. (Liber sigillorum Wageningensis II)*. Publicatie Gemeentearchief Wageningen. Wageningen, 175p, waarin een afbeelding van het zegel van het Ambt van Ede en korte omschrijving.

COLOFON

DE ZANDLOPER is het orgaan van de Vereniging Oud Ede en verschijnt vier maal per jaar. De contributie bedraagt € 15 per jaar, te voldoen door storting op giro 353.42.68 t.n.v. de Vereniging Oud Ede.

Het dagelijks bestuur van de Vereniging wordt gevormd door Hans van Bemmelen (voorzitter), Henk Borkhuis (penningmeester) en Anke der Kinderen (secretaris).

Tel.: secretariaat: 06 34 86 76 27; email: voe@verenigingoudede.nl

internet: www.verenigingoudede.nl

Beëindiging lidmaatschap, uitsluitend schriftelijk, vóór 1 november.

Ereleden van de vereniging zijn: de heren Dr.Ir.J.F. van Oosten Slingeland, J. G. Hartgers en mevrouw B.T. Groen.

De redactie bestaat uit Hans Post (eindredacteur), Frans van Oort, Kees van Lohuizen en Dick Kranen.

U kunt de redactie bereiken via e-mailadres: hanspost@worldmail.nl

De redactie behoudt zich het recht voor een artikel te weigeren.

Overname van artikelen uitsluitend na schriftelijk toestemming van de Vereniging Oud Ede.

Directeur van het museum is de heer Ben Hilgers.

Adres voor vereniging, museum en orgaan: Museumplein 7, 6711 NA Ede,
T: 0318 - 619554. E : historischmuseumede@hetnet.nl.

W: www.historischmuseumede.nl.

Het museum is open 's middags van 13.30 tot 17.00 uur, op zondag van 13.30 tot 16.00 uur. (**Maandags gesloten**)

Productie van het blad: Drukkerij Frouws.

ISSN 1384-7090

HET HISTORISCH MUSEUM EDE DANKT ZIJN SPONSORS

AAA Administratiekantoor

Advocatenkantoor Hage

Axi Keukencentrum

Café de Pineut

Fromangerie Bellestein

Drogisterij Karens

Van der Kolk Ede. B.V.

Garagebedrijf Rien Meijer

Visgilde Rijsemus

Tandartsen Ede

Kunsthandel Simonis & Buunk

Posthuma & Schutte, Notarissen

Tandarts T.Boorsma

Wijnhandel Borg

Wilt u ook sponsor worden?

Vanaf een bijdrage van 100 euro per jaar verschijnt uw naam ook op deze lijst en op het bord in de hal van het Historisch Museum Ede.

een winkel
vol (cadeau-)
ideeën voor
binnen en
buiten

Geels

E D E

Grotestraat 111, Ede Tel.:0318 61 92 92
geels@geelsede.nl www.geels-ede.nl

voor een
volledige
impressie
bezoek
onze
internet
site

Fahrenheitstraat 24
Postbus 262
6710 BG Ede
Tel. : (0318) 624 523
Fax: (0318) 625 161

- 24 uurs glasservice
- Onderhoudsschilderwerk
- Nieuwbouw
- Utiliteitsbouw
- Isolatieglas
- Voorzetramen
- Rolluiken
- Zonweringen enz.

Auteur?

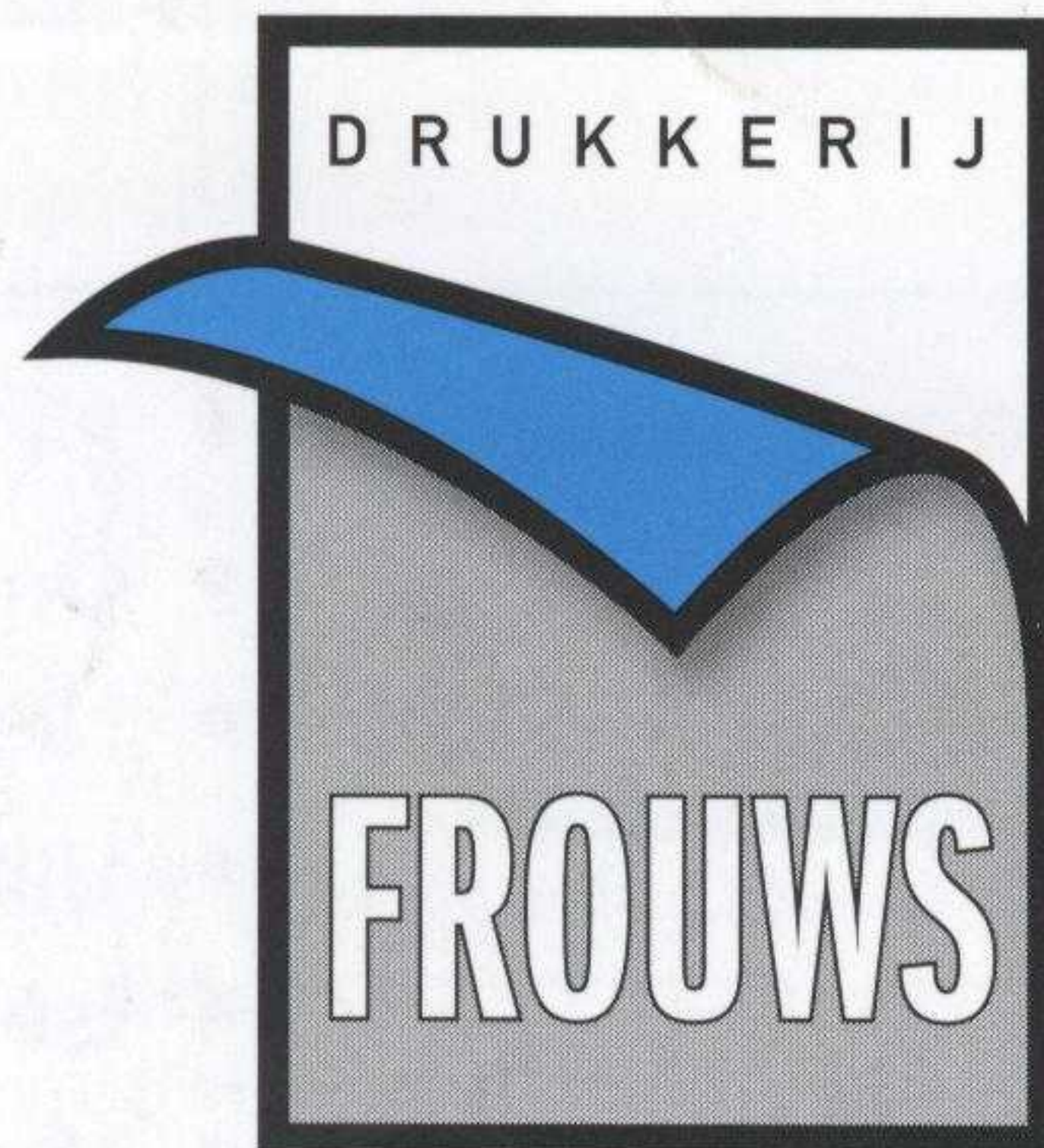
Leusden Molens
Ede Nijkerk Putten Leusden
Barneveld Historie
Tweede Wereldoorlog Barneveld
Wandelen Natuur Woudenberg
Veluwe Gerrit de Graaff
Scholen Reizen
Sporen Autobiografie Roman
Oorlog Erfgoed

Kijk voor ons actueel boekenoverzicht

www.bduboeeken.nl

Periodieken, handelsdrukwerk,
brochures en folders

met vakmanschap vervaardigd bij:

Fahrenheitstraat 26, 6716 BR Ede, tel. (0318) 642 111, fax 642 757

Restaurant

Rijkskamer

Grand Café

Wij maken het u graag naar uw zin!

Openingstijden:

Maandag, woensdag & donderdag vanaf 11:00 uur

Vrijdag vanaf 10:00 uur, zaterdag & zondag vanaf 16:00 uur

■ ■ Kerkhoflaan 12, 6721 EZ Bennekom ■ ■ 0318 418798

■ ■ www.restaurantrijkskamer.nl ■ ■ info@restaurantrijkskamer.nl

MONDIAL MOVERS

Waaijberg verhuizers B.V.

Vlekkeloos verhuizen

overzee en over land

Ede Tel. (0318) 62 45 55 ■ Hoogezand Tel. (0598) 39 98 20

www.waijberg.nl ■ info@waijberg.nl

